

"VAPAUTTAVA KOKEMUS"

EPP-ohjelmaan osallistuneiden vankien kokemuksia kurssista, itsetuntemus-
matkastaan

ja tuen tarpeesta kurssin jälkeen

Pauliina Himanka

Opinnäytetyö, kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK), diakoniatyö

TIIVISTELMÄ

Himanka, Pauliina. "VAPAUTTAVA KOKEMUS" EPP-ohjelmaan osallistuneiden vankien kokemuksia kurssista, itsetuntemusmatkastaan ja tuen tarpeesta kurssin jälkeen. Diak Helsinki, kevät 2018, 50 sivua, 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (AMK) ja diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia EPP-ohjelmaan osallistuneiden vankien kokemuksia itsetuntemuskurssista, itsetuntemusmatkastaan ja tuen tarpeesta kurssin jälkeen. EPP-ohjelma on HelsinkiMission toteuttama amerikkalaiseen Enneagram Prison Project -toimintaan perustuva työmuoto, jossa vangeille opetetaan itsetuntemusta enneagrammi-menetelmän avulla.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä ovat käsitteet sosiaalinen kuntoutus, elämänhallinta ja diakonia. EPP-ohjelma nähdään opinnäytetyössä sosiaalisena kuntoutuksena, jolla pyritään vankien elämänhallinnan lisääntymiseen. Vankien parissa tehtävällä diakoniatyöllä tuetaan myös sekä sosiaalista kuntoutusta että elämänhallintaa.

Tutkimus on laadullinen, ja se toteutettiin teemahaastatteluina Hämeenlinnan vankilassa. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Haastatteluissa esiin nousseista kokemuksista tulkittiin elämänhallinnallisia merkityksiä.

Tutkimus osoitti, että EPP-ohjelmalla oli vaikutusta vankien koettuun itsetuntemukseen. Haastateltavat kuvasivat kokeneensa EPP-ohjelman vapauttavaksi ja he kertoivat muutoksista käyttäytymisessään sekä oivalluksista omaan käyttäytymiseensä liittyen. Johtopäätöksenä todetaan, että itsetuntemuksen vahvistaminen lisää elämänhallinnallisia valmiuksia ja ehdotetaan, että diakoniatyössä voitaisiin nykyistä enemmän tukea asiakkaiden itsetuntemuksen kasvua.

Asiasanat: vankeinhoito, sosiaalinen kuntoutus, elämänhallinta, itsetuntemus, diakonia

ABSTRACT

Himanka, Pauliina

"A LIBERATING EXPERIENCE" A study on how incarcerated people experience the EPP course, self-awareness work and the need for further support after the course.

50 pages and 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2018.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Work. Degree: Bachelor of Social Services.

This research investigates the Enneagram Prison Project (EPP) work in Finland. EPP originates from the US, and in Finland it is a part of HelsinkiMissio's work. In the EPP course incarcerated people are taught a self-awareness tool called enneagram. This study focuses on how people who attended the course experienced it. Their experiences are investigated according to the following three aspects: the course itself, their self-awareness work in general and their need for support after the course.

The theoretical framework describes social rehabilitation, life management and diaconal work. The data was collected via semi-structured interviews. Three people were interviewed in Hämeenlinna prison in June 2017. The semi-structured interviews were analyzed with content-analysis methods. Consequently, meanings were derived from the experiences described by the interviewees.

The results show that the incarcerated received positive outcomes from the course. They reported that it was a liberating experience which lead to changed behavior and gave insight to their previous behavior and life events. In the conclusion it is suggested that diaconal workers could encourage their customers into self-awareness work and hence enforce their life management skills.

Keywords: correctional treatment, social rehabilitation, life management, self-awareness, diaconal / social work of the church

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN TAUSTATEKIJÄT	6
2.1 Enneagram Prison Project.....	6
2.2 HelsinkiMission lyhyt esittely.....	7
2.3 Enneagrammin lyhyt esittely	8
2.4 Aiempia tutkimuksia	9
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	12
3.1 Sosiaalinen kuntoutus.....	13
3.2 Rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi	15
3.3 Elämänhallinta	16
3.4 Diakonian teologia ja käytäntö	18
3.5 Kirkon kriminaalisyö	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	22
4.2 Aineiston keruu.....	23
4.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston käsittely.....	24
4.4 Tutkimuksen eettisyys	27
5 TULOKSET	30
5.1 Kokemukset EPP-kurssista	30
5.2 Kokemukset itsetuntemusmatkasta	34
5.3 Kokemukset tuen tarpeesta kurssin jälkeen.....	38
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	40
6.1 Vapauttava kokemus	40
6.2 Elämänhallinnan lisääntyminen	41
7 POHDINTA.....	44
7.1 Diakonia ja itsetuntemus	44
7.2 Ammatillinen kasvu.....	47
7.3 Lopuksi	47
LÄHTEET	48
LIITE 1 Haastattelusopimus.....	51
LIITE 2 Haastattelun teemat.....	52
LIITE 3 Haastattelun alussa esitelty jana.....	53

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on tutkimus Enneagram Prison Project -ohjelman (jatkossa EPP-ohjelma) asiakaskokemuksista Suomessa. EPP-ohjelma on lähtöisin Yhdysvalloista ja Suomessa sen toiminta alkoi vuonna 2016 HelsinkiMission toimesta. EPP-ohjelman ydin on vankilassa vangeille pidettävä kurssi, jossa tutustutaan itsetuntemusmenetelmään nimeltä enneagrammi. Lisäksi kurssiin kuuluu hengitys- ja keskittymisharjoituksia.

Vankilakierteeseen joutuneet eli useasti rangaistuksen saaneet vangit ovat Suomen aikuisväestön sairain, syrjäytynein ja köyhin yhtenäinen väestönosa (Hypén 2004, 54). Vankilakierrettä eli toisin sanoen uusintarikollisuutta pyritään ennaltaehkäisemään muun muassa vankeuden aikaisen sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. EPP-ohjelma on yksi uusista tulokkaista sosiaalisen kuntoutuksen kentällä.

Opinnäytetyön lähtökohtana on, että vangeille tarjottavan sosiaalisen kuntoutuksen tulisi edesauttaa elämänhallinnan lisääntymistä. Tätä myönteistä kehää voidaan tukea sekä vankeuden aikana että yhteiskuntaan takaisin asettumisen jälkeen. Sosiaalisen kuntoutuksen ja elämänhallinnan lisäksi työn viitekehyksenä pohditaan diakonian teologiaa sekä evankelis-luterilaisen kirkon tekemää kriminaalilityötä ja sen mahdollisuuksia.

Tutkimusta varten haastateltiin kolmea naisvankia. Tutkimushaastattelut toteutettiin Hämeenlinnan vankilassa.

.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTATEKIJÄT

2.1 Enneagram Prison Project

Enneagram Prison Project (EPP) on voittoa tavoittelematon kansalaisjärjestö, jonka perusti amerikkalainen Susan Olesk vuonna 2012 Yhdysvalloissa, Kaliforniassa. Järjestön missio on opettaa vangeille itsetuntemusta enneagramminimisen menetelmän avulla. Järjestö on muotoillut visiokseen ”kaikkialla maailmassa olevien vankien vapauttamisen itse tekemistään vankiloista”. (Enneagram Prison Project 2017.)

Päätavoitteekseen järjestö ilmoittaa uusintarikollisuuden vähenemisen kaikissa Yhdysvaltain osavaltioissa ja kaikissa maailman maissa. Näin vähennetään uhrien lukumäärää ja säästetään verovaroja. Järjestön mukaan on tärkeää, että sen lisäksi että vangit miettivät sitä, *mitä* he tekivät päätyäkseen vankilaan, he miettivät myös sitä, *miksi* he tekivät tekonsa. Toinen päätavoite on vankien henkilökohtaisen hyvinvoinnin parantaminen. (Enneagram Prison Project 2017.)

Järjestö opettaa vankilassa itsetuntemusta. Sen avulla tutustutaan oman persoonallisuuden rakenteeseen ja siihen, mikä laukaisee toiminnan. Kurssilla haetaan ymmärrystä siihen, miksi ihminen ajattelee ja toimii tietyllä tavalla eli mikä motivoi juuri tietynlaiseen tapaan reagoida. EPP-ohjelmassa tehdään myös perustasoisia meditaatio- ja mindfulness-harjoituksia, joiden avulla vahvistetaan omien ajatusten, tuntemusten ja käytöksen tarkastelun taitoja. (Enneagram Prison Project 2017.)

Tärkeä osa EPP-ohjelmaa Yhdysvalloissa on niin sanottu ambassador-toiminta (EPP’s Ambassador Program). Ambassadorit ovat kokemusasiantuntijoita, jotka ovat itse osallistuneet EPP-kurssille ja halunneet vankilasta vapautumisen jälkeen jatkaa itsetuntemuksen polulla ja mukana EPP-ohjelmassa. Ambassadorit voivat toimia ohjelmassa haluamallaan tavalla, esimerkiksi puhumalla julkisesti ohjelman puolesta, EPP-opettajana tai apuopettajana (kouluttautumisen jälkeen)

tai konsultoimalla omien kokemustensa pohjalta, mihin suuntaan EPP-ohjelmaa voisi kehittää. (Enneagram Prison Project 2017.)

EPP-ohjelman vaikuttavuutta on Yhdysvalloissa mitattu marraskuussa 2015. Uusintarikollisuusprosentit kurssin käyneiden osalta kahdessa eri Kalifornian vankilassa olivat 5,35 % ja 10 %. Ne henkilöt, jotka olivat käyneen kurssin kahdesti tai useammin, eivät olleet saaneet uusia tuomioita lainkaan. (Enneagram Prison Project 2018). Uusintarikollisuuden toteutumisen laskeminen voidaan tehdä usealla eri tavalla, mutta Yhdysvaltain oikeusministeriön alaisen National Institute of Justice -laitoksen mukaan Yhdysvalloissa vuonna 2005 vankilasta vapautuneista 67 % uusi rikoksen kolmen vuoden kuluessa ja 76 % viiden vuoden kuluessa (National Institute of Justice 2018).

Suomi on aloittanut EPP-toiminnan ensimmäisenä maana Yhdysvaltojen jälkeen. Ohjelman suomenkielinen nimi on EPP – Polku pysyvään vapauteen.

2.2 HelsinkiMission lyhyt esittely

HelsinkiMissio on sosiaalialan järjestö, joka oli vuoteen 2005 asti nimeltään Helsingin Kaupunkilähetys. Helsingin Kaupunkilähetys sai toimiluvan keisarilliselta Suomen senaatilta vuonna 1883 ja auttamistyö käynnistyi tämän jälkeen lähes välittömästi. Työtä tehtiin hengellisen ja ruumiillisen hädän poistamiseksi kristillisestä elämästä vieraantuneiden ihmisten parissa. Heitä olivat orvot, kodittomat, sairaat, köyhät, juomarit, entiset vangit ja ”langenneet”. (HelsinkiMissio 2017.)

Helsingin Kaupunkilähetyksen aloittaessa toimintansa joulukuussa 1883 oli toimipisteenä lähetysmaja Punavuorella. Helsingin Kaupunkilähetyksen ensimmäisellä diakonissalla Cecilia Blomqvistilla oli keskeinen rooli lähetysmajan toiminnan käynnistämisessä. Myöhemmin Blomqvist perusti Kaupunkilähetykseen lastenseimen työläisäitien lapsille. (HelsinkiMissio 2017.)

HelsinkiMissio on jakanut diakonia-apua kaupunkilaisille jo 133 vuotta ja tämän päivän missioksi on muotoiltu yksinäisten kaupunkilaisten etsiminen, löytäminen

ja auttaminen. Toiminta on erittäin monipuolista: tapahtumia ja yhdessäolomahdollisuuksia on kaikille ikäryhmille runsaasti viikoittain. Lisäksi on muun muassa tukihenkilötoimintaa, päivystävä puhelin ikäihmisille, musiikkikoulu kehitysvammaisille tai muun oppimista vaikeuttavan tekijän kanssa eläville ja nuorten kriisipiste. (HelsinkiMissio 2017.)

2.3 Enneagrammin lyhyt esittely

Enneagrammi on itsetuntemusmenetelmä, jonka perustana on malli yhdeksästä erilaisesta tavasta suunnata huomiota. Sana enneagrammi tulee kreikan kielen sanoista ennea; yhdeksän, ja grammi; kuva, kuvio. Enneagrammi selittää, miksi me käyttäydymme tietyllä tavalla ja osoittaa myös yksilöllisen kasvun mahdollisuuksia. Enneagrammia voi käyttää oman itsetuntemuksensa syventämiseen sekä ihmissuhteiden kehittämiseen. (Baron & Wagele 1996, 11.)

Enneagrammimallin mukaan olemme varhaislapsuudessa kehittäneet strategian, jonka avulla selviydymme ja luomme turvallisuudentunnetta. Enneagrammiin tutustumalla on mahdollista tulla tietoiseksi tästä strategiasta ja myös vaihtoehtoisista käyttäytymismalleista. Itsetuntemuksen kehittymisen myötä omasta automaattiseksi muuttuneesta käyttäytymismallistaan on mahdollista vapautua ja nähdä elämä laajemmasta näkökulmasta. (Baron & Wagele 1996, 12.)

Tiettyä enneagrammityyliä edustavien ihmisten perusmotivaatio on samankaltainen eli heidän perusolettamuksensa maailmasta ovat samankaltaisia (Suomen enneagrammi ry. 2017). Jokaisella tyylillä on oma perusenergiansa, jonka ohjaamana tavoitellaan itselleen parasta mahdollista elämää. Kaikki tyylit ovat yhtä paljon oikeassa ja väärässä eli yksikään tyyli ei ole muita parempi. Enneagrammin tarkoitus ei ole määritellä ihmisiä ja laittaa heitä lokeroihin, vaan auttaa ihmisiä ymmärtämään erilaisuutta ja tunnistamaan itsensä. (Suomen enneagrammi ry. 2017.)

Enneagrammimalli ei esitä, että maailmassa on vain yhdeksänlaisia ihmisiä. Vaihtelua eri enneagrammityylien sisällä syntyy useista tekijöistä kuten kypsyydestä, kulttuuriarvoista ja synnynnäisistä temperamenttiin liittyvistä ominaisuuksista, muun muassa introverttiydestä tai ekstroverttiydestä. Enneagrammin mukaan ihmisten perusmotivaatioita on yhdeksää erilaista, mutta jokainen ihminen on ainutlaatuinen yksilö. (Baron & Wagele 1996, 13.)

Enneagrammimenetelmän tarkka historiallinen alkuperä ei ole tiedossa. Menetelmää kohtaan on esitetty myös kritiikkiä, sillä tieteellinen todistusaineisto menetelmän toimivuudesta on vielä vähäistä. Journal of Clinical Psychology -julkaisussa (Wagner & Walker 1983) ilmestyneessä artikkelissa esiteltiin tutkimus, jossa enneagrammia oli testattu 390 henkilön ryhmälle. Tulokset osoittivat, että enneagrammi oli diagnostiikan, prognostiikan ja heuristiikan osalta luotettava persoonallisuuden rakenteen ja dynamiikan tutkimukseen soveltuvaksi. Tuoreempaa vertaisarvioitua tutkimustietoa enneagrammin toimivuudesta edustaa esimerkiksi Suttonin (2012) tutkimus, jonka mukaan enneagrammi täyttää persoonallisuuspsykologian menetelmälliset kriteerit. Sitä hyödynnetään laajalti työyhteisöjen valmennuksessa ja kehittämisessä, ja sen toimivuudesta on näyttöä myös näissä konteksteissa. Sutton myöntää myös, että enneagrammia tulisi tutkia huomattavasti enemmän, jotta sen käytettävyydestä saataisiin lisää todistettua tietoa.

2.4 Aiempia tutkimuksia

Vankiloissa on tehty paljon tutkimusta ja esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä vankila tutkimusympäristönä ei ole mitenkään poikkeuksellinen. Vankila on ymmärrettävästi paikka, jossa syrjäytymisen tutkiminen monestakin näkökulmasta on perusteltua. Myös vankien kokemuksia erinäisistä asioista on tutkittu runsaasti, mutta vankien itsetuntemukseen liittyvät tutkimukset ovat kuitenkin harvinaisempia.

Samankaltainen tutkimusasetelma kuin tässä opinnäytetyössä on Remeksen (2010) Tampereen yliopistoon tekemässä sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa,

jossa tutkittiin vankien kokemuksia valvotusta koevapaudesta elämänhallinnan viitekehityksessä. Remeksen tutkimuksessa kävi ilmi, että koevapauttakin tärkeämmässä asemassa vangin yhteiskuntaan asettautumisen kannalta on vankeusajan toiminnot kuten vankityö ja yhteisömuotoinen kuntoutus. Remes peräänkuuluttaaakin monenlaisia toimintoja, jotka tukevat muun muassa vankien itseluottamuksen kasvua, päihteettömyyttä ja arjen rutiineihin kiinnittymistä. Remeksen mukaan vankilasta vapautuneiden elämänhallintaa tukevien palveluiden kirjo on sekava ja kokonaisvastuu elämäntilanteestaan on usein vain vangilla itsellään. (Remes 2010, 70-71.)

Toinen tätä tutkimusta sivuava tutkimus on belgialainen katsaus niin sanottuun restoratiivisen oikeuden malliin (Dubois & Vrancken 2015). Restoratiivisen oikeuden mallissa pyritään, lyhyesti tiivistäen, korjaamaan rikoksenteikijän ja uhrin suhteita tukemalla anteeksiantoa, rikoksen korvaamista ja molempien osapuolten eheytyä. Dubois'n ja Vranckenin kuvauksen mukaan mallissa keskeistä on, että rikoksenteikijät tiedostavat vastuunsa rikoksestaan ja pyrkimyksenä on myös saada aikaan empatiaa rikoksen uhria tai uhreja kohtaan. Myös rikoksenteikijän omien tunteiden käsittely on tärkeää. Belgialaisen esimerkin mukaan rikoksenteikijät siis työskentelevät itsen kanssa (work on self) ja tähän työskentelyyn olennaisena osana kuuluu oman rikoksen uhrin asemaan asettuminen ja sen myötä empatia uhria kohtaan. Tutkimuksen mukaan restoratiivisen oikeuden mallissa tärkein tavoite onkin itsen kanssa työskentely. Dubois'n ja Vranckenin mukaan restoratiivisen oikeuden mallia on kritikoitu runsaasti, mutta empiiristen tutkimusten mukaan sen hyvistä tuloksista on myös näyttöä. Tärkeää tässä työssä on ollut saada vankilan ulkopuolisia järjestöjä mukaan toimintaan. (Dubois & Vrancken 2015; 187-197, 201.)

Dubois'n ja Vranckenin esimerkissä vankien itsetuntemustyöskentelyssä on yhteneväisyyksiä EPP-ohjelmaan. EPP-ohjelmassa itsen kanssa työskentely on kaiken lähtökohta, onhan kyseessä itsetuntemuksen opettelu, mutta yksi keskeisiä eroja lienee se, ettei työskentelyn keskiössä ole oma rikos tai rikokset ja siihen liittyvä problematiikka. EPP-ohjelmassa työskennellään itsen kanssa kaikkiin tilanteisiin liittyen ja tutustutaan oman elämän "punaiseen lankaan" siitä, mihin

oma huomio yleisimmin suuntautuu. Ihmisen toiminnalla on taipumus seurata samaan suuntaan huomion perässä.

Itsetuntemus on tutkimuskohteena melko harvinainen, mutta puolalaiset tutkijat Slaski ja Zylicz (2006) ovat pilottitutkimuksessaan tutkineet itsetuntemukseen tähtäävän psykoterapian vaikutuksia alkoholisteihin. Kyseinen psykoterapia perustui AA:n periaatteisiin. Tutkimusjoukosta, joka koostui pelkästään miehistä, osa oli vankilassa ja osa ei. Tutkimuskysymys oli, onko vankilassa olemisesta hyötyä vai haittaa itsetuntemuksen kehittymiselle. Vankilassa olleista miehistä osa osallistui terapiaan vapaaehtoisesti ja osalle osallistuminen oli määräyksen seurausta. (Slaski & Zylicz 2006, 562-563.)

Molemmat tutkimusjoukot saivat suurin piirtein saman tuntimäärän verran terapiaa, mutta vankilassa olleiden terapia oli intensiivisempää eli se jakautui lyhyemmälle aikajaksolle. Tutkimustulokset osoittivat, että vankilassa terapiaan osallistuneiden itsetuntemus oli kasvanut huomattavasti enemmän kuin verrokkiryhmän. Ennen tutkimuksen alkua ryhmien mitattu itsetuntemus oli ollut samalla tasolla. Myös suurempi prosentuaalinen osuus vangeista oli pysynyt raittiina vuoden ajan terapian jälkeen. (Slaski & Zylicz 2006, 563-567.)

Tutkimuksen mukaan vankilassa läpikäyty intensiivinen terapiajakso oli tehokkaampi itsetuntemuksen lisääjä kuin ”normaalissa” yhteiskunnassa käyty terapia. Johtopäätöksenä arveltiin, että vankila on suotuista ympäristö pähdeongelmaisen terapialle, sillä yksi suurimpia riskejä vankilan ulkopuolisessa maailmassa käydylle pähdeongelmaisen terapialle on sen keskeyttäminen. Vankilaolosuhteisiin oleellisesti kuuluva rajoittunut elämänpiiri tukee intensiiviseen terapiaan osallistumista ja siten sen tuloksia. Myöskään vapaan yhteiskunnan sosiaaliset houkutukset eivät ole häiritsemässä vankilassa olevia pähdeongelmaisia. (Slaski & Zylicz 2006, 563-567.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Vankeuslaissa (2005/767) määritellään 1. luvun 2 §:ssä, että “vankeuden täytännönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana”. Saman lain 10. luvun 6 §:ssä säädetään, että “vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa.” Rikosseuraamuslaitoksen mukaan vankiloissa järjestetään toimintaa, jonka tavoitteena on lisätä vangin arkielämän taitoja ja sosiaalisia taitoja ja myös auttaa valmistautumaan vapautumista varten. Useissa vankiloissa järjestetään myös elämänhallintaa lisääviä ja vapauteen valmentavia ohjelmia. (Rikosseuraamuslaitos 2017)

Tämä tutkimus rakentuu kolmen tukijalan varaan (kuva 1.): vangin kokemuksiin EPP-ohjelman aikana (asiasana *sosiaalinen kuntoutus*), vangin kokemuksiin EPP-ohjelman jälkeen (asiasana *elämänhallinta*) sekä diakoniatyön yhteyteen edellä mainittuihin osa-alueisiin (asiasana *diakonia*). Myös kirkon kriminaalityö jakautuu karkeasti vankilatyöhön ja jälkihuoltoon eli vapautuneiden vankien kanssa työskentelyyn (Kirkkohallitus 2017).

Kuva 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

3.1 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä esiintynyt ainakin 1970-luvun alusta asti. Silloin ajan hengen mukaisesti sosiaalinen kuntoutus nähtiin ympäristöjen kautta ja tavoitteena oli muuttaa ympäristöjä kuntoutujille sopivammaksi. Kuntoutujilla viitattiin tuolloin lähinnä vammaisiin, sillä vammaislainsäädäntö sisälsi viittauksen sosiaaliseen kuntoutukseen. Vuosikymmenien seurauksena sosiaalinen kuntoutus on määritelty lääketieteellisen tai ammatillisen kuntoutuksen rinnalle omaksi osa-alueekseen ja se on mielletty syrjäytymistä ehkäiseväksi työksi. Sosiaalinen kuntoutus on yksi vuonna 2014 voimaan tulleen sosiaalihuoltolakiin sisältyvistä palveluista. Sosiaalinen kuntoutus on laaja termi, joka jättää tilaa monenlaiselle ihmisen toimintamahdollisuuksia edistävälle toiminnalle yhteiskunnassa. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6.)

Sosiaalihuoltolaki (2014/1301) määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen § 17:ssä seuraavasti: Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu: 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen; 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen; 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan; 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin; 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Granfelt (2010) on tutkinut vankilakuntoutusta eli vankilassa tehtävää kuntouttavaa ja vapauteen valmentavaa työtä, jonka Granfelt määrittelee psykososiaalisiksi työksi. Psykososiaalisen työn tavoitteena on vankien tukeminen rikos- ja päihdekierteestä irrottautumiseen ja se kohdistuu asiakkaan sosiaalis-taloudelliseen tilanteeseen, lähisuhteisiin ja sisäiseen maailmaan eli ajatteluun, tunteisiin ja kokemuksiin. (Granfelt 2010, 131-132.)

Granfeltin (2010, 134) sanoin vankilat voi hyvällä syyllä määritellä syrjäytymisen näköalapaikoiksi. Hän määrittelee syrjäytymisen kasautumisprosessiksi, jossa sosiaaliset ja psykososiaaliset ongelmat vyyhteytyvät sumentaen lopulta kausaalisuhteet. Kokonaisvaltaisella psykososiaalisella työotteella muodostetaan käsitys elämäntilanteesta kokonaisuudessaan ja selvitetään ongelmien keskinäisiä suhteita. Syrjäytyminen tapahtuu samaan aikaan monella tasolla: yhteiskuntapoliittisella, yhteisöllisellä ja yksilötasolla, ja tilanteen monikerroksisuuden takia omin voimin ulos selviäminen on mahdotonta. (Granfelt 2010, 135.)

Vankeusrangaistuksen voi suorittaa monella tavoin, vaikka vangin itsemääräämisoikeutta ja toimintaa onkin rajoitettu. Ideaalitalanteessa vankeuden aikana voi löytää itsestään voimavaroja, jotka tukevat vapaudessa selviytymistä. Tällaiset voimavarat ovat saattaneet olla täysin käyttämättöminä tai henkilö ei ole aiemmin ollut edes tietoinen niiden olemassaolosta. (Granfelt 2010, 137.)

Granfeltin (2010, 139) mukaan vankeinhoidon kuntouttava toiminta nojaa suurelta osin ulkomaislähtöisiin toimintaohjelmiin, joiden toteutukseen vankilan työntekijöitä koulutetaan. EPP-ohjelmassa uutta ja vanhasta poikkeavaa on myös se, että sen ohjaajat ovat vankilan ulkopuolisia henkilöitä. Ohjaajien ja kurssilaisten välillä ei ole aiempaa suhdetta, eikä siten myöskään valta-asetelmaa, rasitteita tai myöskään jo ansaittua luottamusta. EPP-kurssilla käydessäni kuulin muutama otteeseen vangeilta palautetta, että on hienoa, kun vankilan ulkopuolelta viitsitään tulla vankilaan tuomaan heille toimintaa. Myös EPP-kurssin ohjaajat kertoivat minulle etukäteen, että kurssilaiset ovat todennäköisesti vain mielisissä, kun ulkopuolisia ihmisiä tulee kurssille mukaan. Tätä oli nopeasti ajateltuna vaikea ymmärtää, sillä ajattelin, että luottamuksellinen ilmapiiri voisi häiriintyä uusista ihmisistä. Kuitenkin uusien ihmisten näkeminen on vankilassa harvinaista ja yksi niistä asioista, jotka selvästi erottavat vankila-arjen tavallisesta arjesta.

Vankilassa tehtävän psykososiaalisen työn tarkoituksena on vahvistaa vangin luottamusta mahdollisuuteen saavuttaa mielekäs elämä ilman päihteitä ja rikollisuutta. Tämän mahdollisuuden edeltä on raivattava esteitä niin yhteiskuntapolitiikasta, valtakulttuurin asenteista, alakulttuurista kuin usein lähisuhteista ja vangista itsestään. (Granfelt 2010, 144.) EPP-ohjelman tarkoituksena on ihmisessä itsessään olevien esteiden tunnistaminen ja raivaaminen. EPP-työskentelyn lähtökohtana on se, että jokaisessa ihmisessä on näitä psyykkisiä esteitä, niin ohjaajissa kuin kurssilaisissa. Kaikkia ihmisiä yhdistää esteiden olemassaolo ja myös se, että niitä on mahdollista raivata.

3.2 Rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi

Rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi on kaiken vankityön ja sosiaalisen kuntoutuksen perimmäinen tavoite. Kun puhutaan desistanssista, ei viitata mihinkään yhteen teoriaan vaan enemmänkin teoriasuuntaukseen tai tutkimusperinteeseen, joka sisältää useita teorioita (Tyni 2015, 66). Rikollisuudesta irrottautumiseen johtavien tekijöiden ymmärtäminen on tärkeää yhteiskunnan turvallisuuden, talouden ja yhteisen sekä yksilön hyvinvoinnin kannalta (Viikki-Ripatti

2011,197). Desistanssia voidaan käsitellä monelta kantilta: empiirisenä muuttujana kuten tehtyinä rikoksina; teoreettisena konstruktiona, joka kuvaa esimerkiksi rikollisuuden määrää ja monimuotoisuutta; tiettyä tarkkaa hetkeä, jolloin yksilö pääsee irtaantumaan rikollisesta tavasta toimia tai pidempiaikaista prosessia, joka lopulta johtaa rikollisuudesta irtautumiseen (Tyni 2015, 66).

Tutkimukset osoittavat, että rikollisuudesta irtautumiseen auttavat muun muassa ikääntyminen, sitoutuminen avioliittoon, työpaikka, lisääntynyt koulutus ja vahva itsekontrolli. Tällä vuosituhanella tehdyssä desistanssitutkimuksessa rikollisuudesta irtautumista on yleensä selitetty prosessina, sen sijaan että kuvattaisiin esimerkiksi, milloin henkilön rikollisuus loppuu tai kuinka pitkään se on kestänyt. Tämän päivän tutkimuksessa yleisin tapa nähdä rikollisuudesta irtautuminen on dynaamisena prosessina, jossa yksilön sisäiset tekijät ja ulkoiset tekijät ovat vuorovaikutuksessa. (Tyni 2015, 66-67.)

Aikaisemmin pidettiin vaikeana tai jopa epärealistisena tavoitteena vähentää uusintarikollisuutta kuntouttavien toimenpiteiden avulla (Tyni 2015, 58). Kuitenkin samoihin aikoihin ilmestyi tutkimuksia, jotka osoittivat erilaisten interventioiden vaikuttavan myönteisesti rikosten uusimisriskiin. Tyni (2015) esittelee väitöskirjassaan rikosseuraamusalan kehitystä 1960-1970-luvuilla vallinneesta *Nothing works* -näkemyksestä, eli ajatuksella siitä, ettei rangaistuksilla tai menetelmillä pystytä vaikuttamaan uusintarikollisuuteen, karkeasti 1990-luvulta alkaeneseen *What works* -näkemykseen, jossa kuntoutusta pidetään mahdollisena ja tarkoituksenmukaisena. (Tyni 2015, 54-58.)

3.3 Elämänhallinta

Suomen Mielenterveysseuran julkaisussa (1997) määritellään käsite elämänhallinta seuraavasti: "sosiaalipoliittinen käsite, joka tarkoittaa sekä yhteiskunnallisesti määräytyviä ulkoisia edellytyksiä, jotka luovat rajat ja mahdollisuudet yksilön toiminnalle, että sisäistä elämänhallintaa, yksilön tahtoa ja valmiuksia toimia tavoitteellisesti hyvinvointinsa edistämiseksi". Keltikangas-Järvinen (2008, 256) puolestaan määrittelee elämänhallinnan ihmisen uskona siihen, että hän pystyy

vaikuttamaan asioihin ja muuttamaan olosuhteitaan itselleen suotuisammiksi. Tavoitteellisen toiminnan merkitys elämäntapahtumia ohjaavana voimana korostuu elämänhallintaa käsiteltäessä (Ylistö 2015, 114). Elämän eri osa-alueille asetettujen tavoitteiden saavuttaminen, ylläpitäminen ja toiminnassa ilmenevien ongelmien ratkaiseminen on tavoitteellista elämänhallinnallista toimintaa (Ylistö 2015, 114). Määrittelyt kiteyttävät siis sisäisen elämänhallinnan olevan halua ja kykyä toimia oman hyvinvointinsa eteen.

Sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa ei voi eikä tarvitse keinotekoisesti erottaa toisistaan, kun molemmat ovat tärkeitä ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Riihinen (1996, 30) esittää osuvaa kritiikkiä aineellisia saavutuksia korostavaa kulttuuriamme kohtaan, joka jo itsessään saattaa vaikuttaa siihen, kuinka elämänhallinta määritellään. Hyvää ulkoista elämänhallintaa saatetaan pitää sellaisena, mitä kulttuuri arvostaa ja mihin yhteiskunnassa pyritään. Tällöin ihmisen autonomia kohtaa paradoksin: hyvä elämänhallinta onkin määritelty ulkoa käsin, eikä yksilön sisältä. Riihinen esittää kysymyksen, onko olemassa kahdenlaista hyvää elämänhallintaa: kulttuurin ja yhteiskunnan arvoja noudattavaa ja toisaalta omaan automiseen harkintaan perustuvaa. (Riihinen 1996, 30.) Tämä kritiikki ja kysymyksenasettelu ovat hyvä muistutus siitä, että ihmisen omalle elämälleen asettamat tavoitteet ovat lopultakin yksilöllisiä, vaikka toki tiettyyn kulttuuriin ja ympäristöön sidottuja. Hyvän elämän aineksia on monenlaisia.

Konkreettisten olosuhteiden muuttamisen sijaan elämänhallinta tarkoittaa myös omien tavoitteiden tai tulkintatapojen muuttamista. Elämänhallinta käytännössä on ihmisen kyvykkyyttä elää niin, että hänen ihmissuhteensa sisältävät muutakin kuin ongelmien selvittelyä ja hänen omat ratkaisunsa eivät johda häntä vaikeudesta toiseen. (Keltikangas-Järvinen 2008, 275.) Lienee perusteltua väittää, että vankeusrangaistukseen tuomitulla ihmisellä on yleensä haasteita niin ulkoisessa kuin sisäisessä elämänhallinnassaan.

Elämänhallinnan pohjana on itsensä tunteminen (Keltikangas-Järvinen 2008, 276). Jotta hallinta, kontrollointi ja ohjaus tulee mahdolliseksi, täytyy yksilön tietää, mitä pitää hallita ja ohjata. Elämänhallinta edellyttää siis itsensä tuntemista.

(Keltikangas-Järvinen 2008, 276.) Itsensä tunteminen auttaa myös selviytymään monissa tilanteissa (Laine, Ruishalme, Salervo, Sivén & Välimäki 2012, 45).

Jokainen ihminen tarkastelee toisten käyttäytymistä omista lähtökohdistaan, jolloin itseensä positiivisesti ja elämänmyönteisesti suhtautuva ihminen näkee muissakin hyviä ominaisuuksia ja suhtautuu toisiin myönteisesti. Kielteinen ja epäilevä suhtautuminen itseän ja elämään ylipäättään voi heijastua myös toisiin ihmisiin suhtautumiseen. Toisissa on vaikea nähdä hyvää, jos sitä ei näe itsessään. (Laine, Ruishalme, Salervo, Sivén & Välimäki 2012, 45.)

3.4 Diakonian teologia ja käytäntö

Kun ihminen on syylistynyt tekoon, josta hänet on tuomittu vankeusrangaistukseen, on hän usein yleisen mielipiteen mukaan syyllinen myös omaan vaikeaan tilanteeseensa. Julkinen keskustelu siitä, kuinka aiheellista vangeille on tarjota ”mukavuuksia” kuten televisioita, tietokoneita ynnä muuta teknologiaa tai ”tuki-palveluita” kuten koulutusta, nousee aika ajoin esiin. Armon käsite todentuu erityisesti, kun käsitellään rikoksen tehneiden auttamista. Lutherin ajoista lähtien kristillinen usko on ymmärretty armon uskontona (Kopperi 2007, 143).

Kopperi (2007, 147) johdattaa diakonian teologiaan Lutherin teologisella väitteellä siitä, että Jumalan armo poikkeaa merkittävästi inhimillisestä ajattelusta. Tämän väitteen mukaan Jumalan rakkaus luo rakkautensa kohteen, sen sijaan että se löytäisi sen. Jumalan rakkaus ei siis synny kohteensa arvon mukaan, eikä Jumala myöskään halua hyötyä rakkautensa kohteesta (Kopperi 2007, 147). Inhimillinen rakkaus nähdään usein juuri omaa etuaan ajavaksi, loppujen lopuksi itsekkääksi rakkaudeksi, jossa etusijalla on minun hyvinvointini ja nautintoni, sen sijaan, että rakkauden kohteeni olisi tärkein. Jumala ei siis rakasta ihmisiä heidän hyvien ominaisuuksiensa tai tekojensa takia, vaan Jumala rakastaa kaikenlaisia ihmisiä. Rakkauden perusta on Jumalan hyvä tahto, eikä ihmisen ansiot, saavutukset tai arvo. (Kopperi 2007, 147.)

Lutherin teologiaa on nimitetty myös rakkauden teologiaksi. Lutherin mukaan diakonia, tai kristillinen rakkaus, kuuluu kristillisen uskon ytimeen, eikä siis ole vain tärkeä osa kristillistä elämää. Rakkaus on siis yhtä lailla Lutherin teologian keskuksessa kuin usko, sillä Jumala on olemukseltaan rakkaus. Lutherin teologiassa olennaista on Jumalan rakkaus, johon kristitty uskossaan yhdistyy Kristuksen kautta ja joka kristityn elämän kautta välittyy hänen lähimmäisilleen, köyhille ja apua tarvitseville. (Kopperi 2007, 147-151.)

Diakonian teologia on viitekehys, mutta käytännön diakoniatyö linkittyy aitoihin elämäntilanteisiin ja -haasteisiin. Määritelmän mukaan diakonia on ”kristilliseen rakkauteen perustuvan avun antamista erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muilla tavoin auteta” (Kirkkojärjestys luku 4, § 3).

Diakoniatyön tavoitteena on palvella ihmistä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja moni diakoniatyön asiakaskunnasta tarvitseekin tukea monella elämänalueella (Hakala 2002, 234). Jos ihmisen tavoitteena on muuttaa elämäntilannettaan, on diakoniatyön tavoitteena löytää uusia toimivia ratkaisuja, esimerkiksi ihmissuhteisiin tai rahankäyttötottumuksiin liittyen. Kriisitilanteissa on erityisen tärkeää, että asiakas löytäisi yhteisön, josta saa tukea. (Hakala 2002, 235.)

Ihmisen elämänhallinnan ja itsearvostuksen takia on tärkeää, että ihminen itse on oman elämänsä subjekti. Työntekijä ei siis keksi asiakkaalle valmiita ratkaisuja, vaan auttaa asiakasta löytämään ne itse sekä auttaa myös jo hyvällä mallilla olevia asioita asiakkaan elämässä. Lähtökohtana on kunnioittava, arvostava ja tasavertainen suhtautuminen. Jokainen on oman elämänsä paras asiantuntija. Asiakaskohtaamisessa kiireetön läsnäolo, kiinnostuksen osoittaminen ja aito kohtaaminen ovat tärkeämpää kuin käytännön ratkaisujen löytäminen. (Hakala 2002, 235.)

Asiakaslähtöinen auttaminen diakoniatyössä tarkoittaa, että asiakassuhteessa edetään avun tarvitsijan ehdoilla ja hänen tarpeistaan käsin (Rättyä 2012, 83). Diakonisessa yksilötyössä korostuu työntekijän oman persoonan käyttö työvälineenä. Tämä edellyttää, että työntekijä tiedostaa oman elämänhistoriansa ja juurien merkityksen omalle kehitykselleen. Kun työntekijän itsetuntemus lisääntyy,

lisääntyy myös omien tunteiden tunnistaminen, ilmaiseminen ja käsitteleminen. Vaatii ammattitaitoa toimia oikein sellaisissakin asiakaskohtaamisissa, joissa asiakkaan odotuksiin ei pystytä vastaamaan tai se ei ole järkevää (Rättyä 2012, 83.)

Diakonisen toiminnan perusta on kristillinen ihmiskäsitys. Auttamistyön periaatteita ovat ”luottamus, kiireettömyys, ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen, todesta ottaminen, läsnä oleminen, toisen osaan asettuminen, asiakaslähtöisyys ja yhteistyö”. Luottamusta edellytetään, jotta vuorovaikutussuhteesta tulee hyvä ja apua on mahdollista antaa. Läsnä oleminen ja toisen osaan asettuminen mahdollistavat todellisen kohtaamisen (Rättyä 2012, 82-83.)

3.5 Kirkon kriminaalityö

Kristillisellä kriminaalityöllä on Suomessa pitkä perinne. Vankilasielunhoitajanvirka tunnettiin jo 1800-luvulla ja vankilasielunhoidosta on löydetty mainintoja jo 1500-luvulta. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2018.)

Kirkon kriminaalityön perinteinen osa-alue on työ vankien hyväksi. Vankiloissa toimii vankilapappeja tai -diakoneja. Vankilasielunhoidon viranhaltijat ovat Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä. (Kirkkohallitus 2017.) Vankilapapeista ainakin osa työskentelee tarvittaessa myös vankilan henkilökunnan kanssa työyhteisöasioihin liittyen (Kumpukallio 2015, 59).

Merkittävä osa seurakuntien kriminaalityöstä kohdistuu vapautuneisiin vankeihin (Kirkkohallitus 2017). Seurakunnat tekevät vankilatyötä yleensä omien jäsentensä ja omassa kunnassa kirjoilla olevien vankien parissa. Muutamassa suurimmassa seurakuntayhtymässä on kriminaalityöhön osoitettuja diakonin virkoja (Puumala 2013, 8.)

Kirkkohallituksen teettämässä selvityksessä vankilasielunhoidosta ja kirkollisesta vankilatyöstä vuosina 2011-2012 käy ilmi, että vankilasielunhoitajien toimenkuva painottuu yksilökeskusteluihin. Sielunhoidollisten yksilökeskusteluiden keskeisimmät aihealueet olivat selvityksen mukaan perhe- ja ihmissuhdekysymykset

sekä vankeuteen liittyvät asiat, jotka nousivat esiin lähes jokaisessa keskustelussa. Tärkeysjärjestyksessä seuraavina aihealueina esiin nousivat päihteisiin liittyvät asiat, sosiaaliset, uskonnolliset ja mielenterveyteen liittyvät asiat. Myös vankien perheiden, useimmiten puolisoitten, kanssa tehtävä sielunhoitotyö oli toistuvaa. (Puumala 2013, 22.)

Vankiloiden ulkopuolella yleisempiä kriminaaliryöstöjen muotoja olivat selvityksen mukaan diakoniavastaanotot, taloudellinen apu, sielunhoito, palveluohjaus sekä hoito-ohjaus. Vankien läheisten tukeminen on viime vuosina lisääntynyt. (Puumala 2013, 9.) Kirkon tarjoama tukiasuntotoiminta ja kristillinen päihdehoitokotityö ovat myös osa niin sanottua jälkihuoltotyötä (Kirkkohallitus 2017).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän työn tarkoitus on tuottaa tietoa HelsinkiMission uudesta työmuodosta. Sen toiminta alkoi Suomessa vuonna 2016, jolloin ohjattiin kaksi EPP-kurssia Hämeenlinnan vankilassa. Toinen tarkoitus on selvittää, minkälaista jatkotukea EPP-ohjelman käyneet kaipaavat.

Tutkimuksen tavoite on kuvata EPP-ohjelmaan osallistuneiden henkilöiden kokemuksia kurssista ja itsetuntemusmatkastaan, ja selvittää minkälainen tuen tarve ohjelmassa opitun asian syventämiseen ja soveltamiseen on kurssin jälkeen.

Käsitteellä *itsetuntemusmatka* tarkoitetaan tässä työssä muutosprosessiin eli ”matkalle” lähteneen ihmisen käsitystä itsestään.

Lähtöasetelma tutkimukselle on se, että vankeusrangaistusta suorittavalla henkilöllä on elämänhallinnassaan haasteita. Hän on rangaistusta suorittaessaan yhteiskuntaa kokonaisuutena ajatellen poikkeuksellisessa ympäristössä: vankilassa. Kun tällaiseen elämäntilanteeseen ja fyysiseen ympäristöön tuodaan mahdollisuus osallistua kurssille, jonka myötä itsetuntemus (ja ihmistuntemus ylipääntään) alkaa mahdollisesti avautua uudella tavalla, on kyseessä mielenkiintoinen kokemuksellinen tilanne, jota tässä tutkimuksessa pyritään kuvaamaan.

Itsetuntemuksen syveneminen on henkilökohtainen ja yksilöllinen kokemus, minkä takia olen päätenyt siihen, että kolmen henkilön kokemuksen, itsetuntemusmatkan, kuvaaminen riittää. Näin luodaan kuva siitä, miten EPP-ohjelmaan osallistuminen saattaa vaikuttaa vangin elämään. Tämä tieto on tärkeää, kun suunnitellaan sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja ja sitä, millä keinoin vankeusrangaistuksessa olevien ja olleiden elämänhallintaa voidaan lisätä.

Päihdekuntoutuksella on rikosten uusimisriskiä vähentävä vaikutus (Hypén 2004, 58). On tärkeää tuottaa tutkimustietoa myös uudenaikaisista sosiaalisen kuntoutuksen muodoista vankiloissa, jotta nyt ja tulevaisuudessa vankeusrangaistusta suorittaneita voidaan tukea mahdollisimman hyvin ja kokonaisvaltaisesti asettautumaan takaisin yhteiskuntaan ja pääsemään kiinni rikoksettomaan elämään.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Minkälainen kokemus EPP-ohjelmaan osallistuminen oli ja minkälaisen itsetuntemusmatkan se käynnisti?
- 2) Minkälainen tarve tuelle EPP-ohjelmaan osallistuneella oli kurssin jälkeen?

4.2 Aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla (haastattelun runko nähtävissä liitteessä 2), jotka tehtiin Hämeenlinnan vankilassa kesäkuussa 2017. Haastattelijana ja tämän tutkimuksen tekijänä osallistuin EPP-kurssille kaksi kertaa kevään 2017 aikana ennen haastatteluiden tekoa. Ensimmäisellä kerralla esittelin itseni ja tutkimusaiheeni ja kerroin tulevani kurssille mukaan taas viimeisellä kurssikerralla, jolloin kysyn vapaaehtoisia haastateltavia. Ensimmäisellä vierailukerralla osallistuin kurssiin myös siten, että osallistuin enneagrammipaneeliin. Paneeliin osallistujat vastaavat paneelihaastattelijan kysymyksiin kertoen itsestään ja omasta elämästään. Tällä tavoin muut oppivat ja saavat tuntea kyseisten panelistien enneagrammityylistä. Viimeisellä kurssikerralla kysyin vapaaehtoisia haastateltavia, niin kuin olin luvannut, ja osallistuin kurssiin enemmänkin kuuntelijana.

Kurssiin tutustuminen ennen haastattelua oli ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen kannalta. Fyysinen ympäristö eli Hämeenlinnan vankila, kurssin toimintatavat, kurssin sisältö sekä kurssilaiset eli vangit olivat sen myötä minulle tuttuja jo ennen haastatteluja. Tämä helpotti suuresti haastatteluihin valmistautumista. Olin myös kurssin aikana kuullut jo vankien kokemuksia, mikä oli mielenkiintoista, vaikka en sitä ottanutkaan tutkimusaineistooni. Tiesin kuitenkin jo ennen haastatteluja,

koska olin kuullut kurssilaisten itse niin kertovan, että EPP-kurssi oli heille vaikuttava ja tärkeä kokemus.

Yhden henkilön haastattelulle varattiin aikaa yksi tunti. Kaikki haastattelut eivät kestäneet koko tuntia. Haastattelun aluksi näytin haastateltavalle itse piirtämäni janan (Liite 3). Jana kuvasi haastateltavan elämää ja se oli jaettu kolmeen osioon: aikaan ennen EPP-kurssia, EPP-kurssijaksoon sekä aikaan kurssin jälkeen. Kerroin, että haastattelu jakautuu kolmeen osioon, joista ensimmäinen käsittelee EPP-kurssijaksoa ja sen aikaisia kokemuksia, toinen osio käsittelee itsetunteusmatkaa, joka kattaa koko janan ajan eli koko tähänastisen elämän ja kolmas osio käsittelee EPP-kurssin jälkeistä aikaa. Janan esittelyn tarkoitus oli kuvata haastateltavalle laajasti ottaen, minkälaisissa teemoissa haastattelun aikana liikutaan. Janan esittelyn toissijainen tarkoitus oli päästä kevyen juttelun alkuun ennen varsinaista haastattelua. Olin nähnyt haastateltavani viimeksi noin kolme viikkoa ennen haastatteluja, joten koin tärkeäksi kysyä heidän kuulumisiaan ja jutella vähän ennen haastattelua. Luottamuksellisen ilmapiirin syntymiseksi oli tärkeää luoda mukava ja rentoutunut tunnelma. Allekirjoitimme myös haastattelusopimukset ennen haastattelun aloittamista.

4.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston käsittely

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Koska tutkimuksen kohteena ovat kokemukset, voi työn luokitella löyhästi fenomenologian alaan kuuluvaksi. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa eli kokemuksiin (Laine 2001, 26-27). Fenomenologisen ajattelun mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, millä tarkoitetaan, että kaikki merkitsee meille jotakin. Näin ollen kokemus muotoutuu merkitysten mukaan ja varsinaisena tutkimuskohteena fenomenologiassa ovatkin merkitykset. Fenomenologinen tutkimus voidaan määritellä myös yksittäiseen suuntautuvaksi paikallistutkimukseksi. Tarkoituksena ei ole löytää maailmanlaajuisia yleistyksiä vaan ymmärtää jonkin tutkittavan alueen ihmisten merkityksmaailmaa juuri sillä hetkellä. (Laine 2001, 27-29.)

Aineiston analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on valita, mihin aineistossa keskitytään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Tämän tutkimuksen kohde on *kokemus*; EPP-kurssista, itsetuntemusmatkasta ja tuen tarpeesta kurssin jälkeen. Näistä kokemuksista pyritään purkamaan *merkityksiä*, jolloin niiden sisältö ikään kuin avataan yleistettävään muotoon. Tavoite on siis löytää kokemusten sisältä merkityksiä, jotka ulottuvat laajemmalle kuin yhteen tiettyyn kokemukseen.

Käytännössä aineiston käsittely eteni siten, että ensin nauhoitetut haastattelut litteroitiin sanasta sanaan. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 27 sivua (fonttikoko 12 ja riviväli 1,5). Seuraavaksi litteroidut haastattelut luettiin läpi useita kertoja. Tekstistä etsittiin kokemuksia ja lopuksi kokemukset irrotettiin muusta aineistosta uudeksi aineistoksi. Tämän "uuden" aineiston kokemukset ryhmiteltiin alaryhmiksi, joille on löydettävissä samankaltainen merkityssisältö. Alla esimerkki ryhmittelystä.

Mitä sanottiin	Mitä koettiin	Kokemuksesta tullut merkitys
<i>Mä oon läpi elämäni sanonu sen, et mä vaistoon, vaistoon tän asian. (...) Se on menny sel-laseen huuhaa-ajatteluun aikasemmin itellä, ai vitsit et on jotain yliluonnollista ku pystyy vaistoo. Mut ei se selkeytti et se on vaan se vaistokeskus, et se pelaa tunteessa, se pelaa älyssä, se pelaa koko kehossa. Se oli tosi merkittävää.</i>	Itseen liittyvä tärkeä oivallus.	Aikaisemmin vähätelty tai laiminlyöty kokemus nousi tietoisuuteen ja sai selityksen/sanoituksen.
<i>Enneagrammikurssi anto myös sen et ku mä en haluu elää yhteiskunnast ulkopuolella, mä en haluu tehdä tiettyjä asioita ja toi anto mulle sen niinku sen vapauttavan olon hyväksyy sen et mä voin oikeesti rakentaa mun elämää muillakin tavoin.</i>	Vapauttavaa oloa hyväksyä oma tilanne ja erilaiset tulevaisuuden näkymät.	Toiveikkuus, että elämä voi lähteä uuteen hyvään suuntaan.

Mitä sanottiin	Mitä koettiin	Kokemuksesta tullut merkitys
<i>No siis tottakai, itseensä tutustuminen niin eihän se helppookaan oo ja varsinkin niinkun hyväksyä ne asiat että näin mää toimin, koska näin on käynyt.</i>	Raskas epämu- kava kokemus.	Kipeät kokemukset edellytyksenä itsen rehelliselle tarkastelulle.
<i>Mä en oo enää niin ehdoton. Mä en enää kategorioi niit enkä heti ajattele tylästi. Ihan ku se ois pehmentänyt muurei niinku muihin ihmisiin. Et jos mä nään et joku on oikeesti tosi tunteellinen ja mä kelaan et se on sen juttu ja se on sen homma et mä en niinku ajattele sitä et vitun heikko. Tai sit että joku jos on hiljanen ni se ei oookkaan tyhmä vaan se on oikeesti fiksu... et siis niinku tällasii asioita.</i>	Lisääntynyt hyväksyntä erilaisia ihmisiä kohtaan.	Ymmärrys erilaisia ihmisiä kohtaan on kasvanut.
<i>Oikeesti et mä olen kaiken sulkenu aina sisälleni enkä oo ikinä kenenkään kans mistään puhunu ikinä ni se on tosi kuormittavaa ja niinkun yks syy miks mä olen täällä.</i>	Ymmärrys oman käytöksen vaikutuksesta riikolliseen te- koon.	Vastuunotto omasta tilanteesta.

Aineiston käsittelyssä tärkeäksi osoittautui aineiston sivuun jättäminen useaksi viikoksi litteroinnin ja analysoinnin välissä. Haastattelutilanteet olivat haastattelijalle vaikuttava kokemus ja litteroinnin aikana nousivat esiin samat vahvat myötätunnon kokemukset kuin haastattellessa. Analysoinnin alkaessa tunnetilat olivat tasaantuneet eikä haastateltavien konkreettinen ääni enää ”kuulunut” lausahdusten takana. Se auttoi suhtautumaan aineistoon aineistona ja tulkitsemaan kokemuksia ikään kuin puhtaalta pöydältä.

Kokemusten tulkinta on tietyllä tavalla ”sumeaa logiikkaa” eli tulkinnot ovat minun tekemiäni enkä väitä, että olisin osunut erehtymättömästi aina oikeaan. Merkityksiä tulkitessa olen yksinkertaisesti paneutunut, eläytynyt ja pyrkinyt samastumaan haastateltavan kokemukseen ja siihen, mitä sen takana on. Tällainen tul-

kintatapa ei ole toistettavissa ja tarkastettavissa, sillä haastattelutilanne, vuorovaikutus haastateltavan kanssa ja haastateltavaan tutustuminen ovat tärkeä osa tulkintaprosessia.

Vaikka haastatteluja ja sen myötä litteroituja keskusteluja on kolme, pyrkimys oli nostaa esiin yhdestä aineistosta kokemuksia, joista tulkitaan merkityksiä. Tarkoitus ei siis ole tulkita kolmea erillistä elämäkokemusta, vaan yhtä aineistoa, jossa käsitellään EPP-kurssiin, itsetuntemusmatkaan ja kurssin jälkeiseen tuen tarpeeseen liittyviä kokemuksia. Koska haastateltavien kokemukset tietysti myös erosivat toisistaan, ei kokemusten kirjoa ole häivytetty, vaan tuloksiin on kirjattu myös kokemusten ja merkitysten hajonta.

Yhteenveto ja johtopäätökset -luvussa poiketaan tästä mallista, ja kootaan yhteen myös haastattelujen kokonaisvaikutelmat, sillä jokaisesta haastattelusta eli jokaisen yksilön itsetuntemusmatkasta nousi kuitenkin selkeästi esiin oma punainen lankansa.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Eettisyys on tämän opinnäytetyön tekijän arvoissa korkealla ja niin myös tutkimusasetelmaa pohtiessa eettisyys nousi tärkeäksi arvoksi. EPP-ohjelmaan osallistuneet vangit saavat ohjelman myötä eteensä kysymyksen ”miksi toimin kuten toimin?”. Sama kysymys oli lähtökohtana myös tässä työssä. Miksi tämä työ on tärkeää tehdä?

EPP-ohjelman perustana ovat samat lähtökohdat kuin sosiaalisessa kuntoutuksessa yleensäkin eli tärkein tavoite on uusintarikollisuuden vähentäminen. EPP-ohjelmassa toinen keskeinen tavoite on vankien henkilökohtaisen elämän ja hyvinvoinnin parantaminen ja ymmärryksen, myötätunnon ja hoivan tarjoaminen ihmisille, jotka monessa tapauksessa ovat jääneet siitä paitsi (Enneagram Prison Project 2017).

Pidän tärkeänä, että sen lisäksi että opinnäytetyöni tuottaa tietoa aiheesta kiinnostuneille, se myös tarjoaa EPP-ohjelmaan osallistuneille mahdollisuuden kertoa kokemuksestaan tutkimushaastattelussa. Haastatteluissa kerrotut kokemukset dokumentoidaan tässä tutkimusraportissa, jolloin niistä jää myös pysyvä jälki ja niihin voi palata vuosien saatossa.

Rikosseuraamuslaitos myönsi tutkimusluvan tälle työlle. Haastateltavien kanssa tehtiin sopimus, josta ilmeni aineiston käyttötarkoitus, käsittelytapa ja haastateltavien anonymiteetti (Liite 1).

Vankilassa tutkimusta tehnyt Granfelt (2008, 19) korostaa tutkijan empaattisuutta ja sensitiivisyyttä, kun haastatellaan vaikeassa tilanteessa eläviä ihmisiä heidän henkilökohtaisista kokemuksistaan. Kun tutkijan tavoitteena on ymmärtää haastateltavaa ja tämän kokemuksilleen antamia merkityksiä, hän samalla altistaa itsensä tutkimussuhteessa tunteille. (Granfelt 2008, 19.)

Osa tutkijan eettisyyttä on myös sen ymmärtäminen, että haastateltava jakaa juuri sen verran kuin haluaa, eikä haastattelijan pidä yrittää saada haastateltavaa avautumaan asioistaan yhtään sen enempää. Tietynlainen neutraali empaattisuus on siis tarpeen, sillä haastattelu ei ole sielunhoitotapaaminen, jossa tapaamisella on jonkinlainen tavoite asiakkaan kannalta. Haastattelut olivat oppimistilaisuuksia haastattelijalle ja tilanteen mukaan eteneminen oli ainoa mahdollinen tapa toimia. Kahden ihmisen välistä vuorovaikutustilannetta kuten haastattelua ei voi etukäteen täysin valmistella.

Haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi tulosten esittelyosiossa ei käytetä mitään tunnisteita vaan haastattelulainaukset esitetään kursivilla ilman tunnistetietoja. Lainaukset on valittu siten, että haastateltava ei ole niiden perusteella tunnistettavissa.

Tämän työn tekijänä tiedostan ristiriidan siinä, että enneagrammi on ollut harrastukseni jo vuosikymmenen ajan. Suhteeni tähän itsetuntemusmenetelmään ei siis ole neutraali. Tavoite tälle tutkimukselle oli kuitenkin selvittää EPP-ohjelmaan liit-

tyviä asiakaskokemuksia. Tutkimuksen tulokset voivat olla positiivisia tai negatiivisia enneagrammin kannalta ja ne kuvataan mahdollisimman oikein ja rehellisesti. Olen pitänyt mielessäni koko prosessin ajan, että opinnäytetyöni ei ole enneagrammimainos. Pidän eettisenä toimintana myös sitä, että tutkimukseen ei yritetä keinotekoisesti lisätä kriittistä ääntä, jos sitä ei haastatteluaineistosta tullut.

Haastateltavat ilmoittautuivat vapaaehtoisesti haastateltaviksi. Voi olettaa, että heidän halukkuutensa kertoa kokemuksistaan kumpusi positiivisista kurssikokemuksista. Kriittisemmät tai kurssista vähemmän hyötyä kokeneet todennäköisemmin eivät ilmoittautuneet halukkaiksi kertomaan kokemuksistaan.

5 TULOKSET

Haastattelut jakautuivat kolmeen osioon, joista ensimmäisessä puhuttiin EPP-kurssista ja siihen liittyvistä kokemuksista, toisessa puhuttiin haastateltavan itse-tuntemusmatkasta ylipäättään ja kolmannessa puhuttiin kurssin jälkeisestä ajasta ja suunnattiin katsetta tulevaisuuteen. Koska haastateltavia oli kolme, kuvataan tulokset haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi yleisluontoisesti. Tulosten lomassa on suoria lainauksia haastatteluista kursivoituna tekstinä.

Tulokset on esitelty kolmessa osiossa haastattelurakennetta mukaillen.

5.1 Kokemukset EPP-kurssista

Haastateltavien kokemuksia ennakko-odotuksista kurssia kohtaan yhdisti se, että kukaan heistä ei tiennyt mitä niin sanotusti tuleman pitää. Varsinaisia ennakko-odotuksia ei siis ollut vaan kurssille lähdettiin hyvin vähäisin pohjatiedoin. Enneagrammimenetelmä ei ollut ennestään tuttu. Skeptisyys ja epäileväisyys mainittiin ennakko-odotuksia kuvaillessa useammin kuin innostuneisuus, joka myös mainittiin. Kurssi aloitettiin siis melko lailla vapaana ennakko-odotuksista.

Voi ajatella, että esimerkiksi keskusteluihin mielenterveyshoitajan kanssa tai päihdeongelmatyöskentelyyn osallistuessa vangeilla on ennakkoajatuksia siitä, mihin työskentelyllä pyritään, minkälaisia asioita nousee esiin ja mihin keskitytään. EPP-kurssin kohdalla näin ei ollut. Toisaalta haastatteluissa nousi myös esiin, että aiemmin kurssin käyneet vangit olivat puhuneet kurssista myönteiseen sävyyn, ja tämä oli kantautunut myös muiden korviin.

Mä olin kyllä vähän skeptinen suoraan sanottuna et en mä uskonut et löytäisin mitään uutta, mutta se oli niinkun psykologisesti ajateltuna tosi mielenkiintoinen asia.

Mulla oli sellaset kyseenalaistavat ajatukset siitä, että jaahas, auttaaks se vai mitä tää nyt on, että kyllähän mä nyt itteni tunnen.

Ennakko-odotuskokemukset olivat vapaita vahvoista merkityksistä. Haastateltavat olivat päätyneet kurssille ohjaajan ehdotuksesta, ei vastentahtoisesti, mutta ei myöskään suurin ennakko-odotuksin. Yhteinen nimittäjä ennen kurssin alkamista oli siis avoimuus sille, mitä seuraa, lievä skeptisyys ja lievä innostuneisuus. Alkavaa kurssikokemusta ei siis lähtökohtaisesti ohjanneet tietynlaiset odotukset, missä tapauksessa myös pettymykset olisivat voineet olla todennäköisempiä.

Kurssikokemusten merkityksiä tulkittaessa yksi sana nousi ylitse muiden: vapauttava. Tätä sanaa käytettiin kokemuksia kuvattaessa sellaisenaan ja lisäksi useita metaforia, jotka kuvasivat samaa tunnetilaa.

Se antoi sellasen todellisuuden tajun ytimen et siihen pääsee käsiks tohon elämään ilman et sitä etsii jotain mysteerii jostain, ihan kun ois puuttunut joku palanen aikasemmin et sitä meni tietyl taval ja kurssin aikana sitä oppi löytää oikeesti sitä itseensä. Niinku just sitä totuuden jyvää.

Kyllä ainakin itelle on ollu se suurin asia että on uskaltanu lähteä sinne epämukavuusalueelle tutkiskelee niit vaikeita ja kipeitä asioita. (...) Se on ollu semmonen iso lukittu kassakaappi ja on yrittäny piilottaa sitä avainta koko ajan jonnekin.

Vapauttavuutta kuvattiin muun muassa itseen liittyvän tiedon lisääntymisellä: Omiin käyttäytymismalleihin saatiin selityksiä. Oma totuttu käyttäytyminen sai myös uusia puolia, kun kurssilla ryhmässä puhuminen koettiin mahdolliseksi, vastoin aikaisempaa kokemusta itsestä. Ryhmässä vallinnut luottamus mahdollisti omista vaikeista ja kipeistä asioista puhumisen.

Vapauttavuuden merkitys on monikerroksinen ja kun se koetaan olosuhteissa, joissa fyysinen vapaus on vankeuden takia rajoitettu, saa sanan merkitys vielä lisää kerroksia ylleen. Vapauttavaan liittyy mielikuvissa juurikin lukkojen aukeaminen. Tässä tapauksessa aukeavat sisäiset lukot, jotka ovat pitkään sulkeneet sisälleen tiettyjä haitallisia käyttäytymismalleja ja oletuksia omasta itsestä. Kun

kurssilla perehtyminen. Haastateltavat kuitenkin kokivat vertaistuen kukin eri tavalla. Vertaistukea oli koettu oman enneagrammityylin sisällä tai tietyn samankaltaisen elämäkokemuksen yhdistämänä. Vankilassa olo ei siis ollut se yhdistävä tekijä, joka olisi synnyttänyt vertaistuen kokemuksen. Yksi haastateltava koki vertaistueksi sen, että hän oli ylipäättään jossain ryhmässä. Hän kertoi, että jos ei ole päihdeongelmainen tai ei halua osallistua kirkon tarjoamaan toimintaan, ei tarjolla juuri muuta ole. EPP-ohjelma oli ensimmäinen kurssi, johon hän osallistui.

Vertaistuen merkitys oli siis hyvin yksilöllinen. Vertaistukea koettiin siihen tarpeeseen, mikä itsellä oli jotenkin täyttämättömänä. Vankilassa oleminen ei ollut kellekään aihe, johon olisi tarvittu vertaistukea, mutta itsetuntemukseen liittyvät aiheet olivat.

(---) En mä tiedä, et kuinka paljon on kokenu samanlaisia asioita ku minä, niin mä haluaisin kuitenkin jutella sellaselle, joka tietää miltä joku asia tuntuu mieluiten. Se on vähän niinku et jos kertois jollekin ihmiselle, joka ei oo ikinä sairastanu masennusta tai lähipiiris ollu masennusta, et jos tällaselle tyypille kertoo et mulla on masennus niin ne on vaa sillai et ota niskasta kiinni ja oo ilonen. Koska ne ei ymmärrä sitä. Ne ei ymmärrä esimerkiks et se on sairaus.

Haastateltavat viittasivat muutamaa otteeseen vankilaympäristöön ja kuinka se ei tue psyykkistä muutostyötä. Koettiin, että negatiivisia tunteita ei saa vankilassa näyttää. Ehkä osin tämän takia vertaistuki vankien kesken ei ollut haastateltaville tärkeää, vaan muunlaisiin asioihin liittyvä vertaistuki.

Tärkeäksi koettuihin kurssiin liittyviin kokemuksiin sisältyi merkitys siitä, että jokin jo aiemmin ounasteltu tai osittain tietoisuudessa ollut asia tuli esiin ja näkyväksi: tieto, joka oli jo olemassa, muttei sanoitettuna, sai nyt muotonsa sanoiksi puettuna. Omat ominaisuudet tai tapahtumat elämänhistoriassa, joita on aikaisemmin saattanut väheksyä epätärkeinä tai kivuliaina, saivat EPP-kurssilla tulla päivänvaloon ja niiden tarkoituksellisuus tuli myös esiin. Tästä esimerkkeinä annettiin oma vahva taipumus vaistota asiat, itsetutkiskelun merkitys ja epä mukavuusalueelle meneminen kasvamisen vuoksi sekä oman lapsuuden tutkiskelu ja sen merkitys nykytilannetta selittämään.

Ehkä se lapsuus. Sitä nyt ei niin kauheesti siellä käsitelty, mut siitä kirjoitettiin se oma juttu niin jotenkin tajus, että moni asia juontaa sieltä. Et sitä ei oo vaan ennen osannu ajatella. Ennenkö nyt. Et se oli niinku semmonen silmiä avaava kokemus.

Mä oon läpi elämäni sanonu sen, et mä vaistoon, vaistoon tän asian. (...) Se on menny sellaseen huuhaa-ajatteluun aikasemmin itellä, ai vitsit et on jotain ylluonnollista ku pystyy vaistoo. Mut ei se selkeytti et se on vaan se vaistokeskus, et se pelaa tunteessa, se pelaa älyssä, se pelaa koko kehossa. Se oli tosi merkittävää.

Enneagrammiteoriassa ihmisessä tunnistetaan kolme ”keskusta”: ajatuskeskus, tunnekeskus ja vaistokeskus. Kussakin ihmisessä tietysti toimii kaikki kolme keskusta, mutta kolmella enneagrammityyllä ajatuskeskus on ensisijainen tapa prosessoida asioida ja niin edelleen. Omasta vaistoamisestaan kertonut henkilö oli saanut sanat ja selityksen sille, miksi vaistoaminen on hänelle niin luonnollista, sillä hän edusti juurikin yhtä kolmesta ”vaistokeskustyylistä”.

Ensimmäisellä EPP-kurssikerralla kotitehtäväksi tulee oman elämäntarinan kirjoittaminen, johon ensimmäisessä kommentissa viitattiin.

5.2 Kokemukset itsetuntemusmatkasta

Haastateltavien itsetuntemusmatkasta keskusteltaessa heitä pyydettiin ensin määrittelemään itsetuntemus, niin kuin he sen ymmärtävät. Määritelmät erosivat melko lailla, samoin kuin se, kuinka tuttua itsen pohdiskelu ylipäättään oli. Yksi haastateltava piti itsetuntemustaan ennen EPP-kurssia ihan hyvänä, toinen taas rikkoutuneena ja kolmas ei ollut ajatellut itsetuntemusasioita ennen kurssia oikeastaan lainkaan.

Yksi haastateltava kuvasi tuntevansa itsensä ”tietyllä tavalla”:

Tietää milloin pystyy tilantees toimimaan, tietää milloin hajoo, tällasii mitkä ei oo ihan yhteiskunnas kiinni elävän niinku juttuja ni sit ne omassa kieroutuneessa maailmassa ne on sitten niinku tullu tutuks.

Hän kuvasi, että vaikka rikollisena eläessään ”tiesikin” itsensä, hän ei kuitenkaan ollut pysähtynyt katsomaan, kuinka jatkuvasti muuttui.

Se, miten haastateltavat kuvasivat kurssin myötä saamiaan oivalluksia, teki minuun haastattelijana ja tutkijana vaikutuksen, sillä oivallukset vaikuttivat valtavan suurilta.

No mun täytyy sanoo et mulla muuttu oikeestaan koko elämä. Et voin sanoo ihan näin kyllä.

No ihan hirveest kaikkee et siis ... enkä pystyiskään kattavaan listaan, kun ne on tullu silleen hetkittäin niinku säteittäin tavallaan ne oivallukset että. Yks semmonen mikä on ollut tosi tärkeä, ni mä oon huomannut et se mun viha ni sen alla on suru, et mä oon osannut sen nyt niinku tajuta, et ku mä oikein petyn johonkin asiaan ja mä oon surullinen siitä asiasta ni mä reagoin siihen vihalle.

Haastateltavat kokivat oivaltaneensa tärkeitä asioita itseensä liittyen. Käyttäytymismallit, jotka olivat hallinneet elämää pitkään, tulivat päivänvaloon kurssin myötä. Ymmärrettävästi omien varjopuolien näkeminen on kivuliasta muutostyötä, mutta vaikuttavaa oli se, kuinka valmiilta haastateltavat vaikuttivat olemaan hyväksymään esiin nousseet asiat. Yllä olevassa sitaatissa yksi haastateltava kertoo, kuinka oivalsi oman päällisin puolin vihaisen ja aggressiivisen käytöksensä alla olevan surun. Asioihin, jotka todellisuudessa herättivät hänessä surua, reagoitiin vihaisella käytöksellä. Haastateltava kertoi, ettei vielä tiedä, kuinka saisi surun esiin.

Haastateltavani mainitsivat muutamista keskeisistä oivalluksistaan useaan otteeseen haastattelun aikana. Tuli selväksi, että ihmiselle joka ei ole koskaan aiemmin puhunut itsestään ja tunteistaan muille, oli käänteentekevää saada EPP-kurssilla toisenlainen kokemus. Tämä oli vahvasti vapauttava kokemus. Toinen haastateltava mainitsi useaan otteeseen, kuinka lupa tarkastella omia varjopuoliaan ja kipeitä kokemuksiaan oli hänelle hyvin tärkeää kasvun ja eheytyksen tiellä. Hän oli oppinut tekemään tätä psyykkistä itsetutkistelua pieniä aikoja kerrallaan itseään kuunnellen, milloin ”mitta tulee täyteen”. Hänellä oli myös tavoite

pystyä lopulta päästämään kipeistä kokemuksista irti. Kolmas haastateltava kertoi useita esimerkkejä aggressiivisesta käyttäytymisestään ja kuinka oli oppinut rajaamaan sitä esimerkiksi omassa sellissä tapahtuvaksi.

Haastateltavat viittasivat joko suorasti tai epäsuorasti siihen, että heidän käytöksensä on syytä siihen, miksi he ovat vankilassa.

No, oon ymmärtänyt sen et niitä negatiivisia asioitakin pitää käsitellä muutenkin kuin siellä mielenterveyshoitajan juttusilla. Että muuten ne patoutuu ja sitten... niin. Voi käydä pahasti.

Itsetuntemuksen kasvun myötä on luonnollista oivaltaa oma osuutensa omaan elämään ja kuinka omat teot ovat vaikuttaneet muihin. Vastuu omista teoista ja käytöksestä siis kasvaa lähes ”automaattisesti” itsetuntemuksen myötä.

Osa haastateltavista koki, että heidän suhtautumisensa muihin ihmisiin oli kurssin myötä muuttunut. Kurssilla oli käsitelty ihan konkreettisia vankilassa koettuja risitilanteita ja haettu yhdessä niihin ratkaisuja.

Koska on tietty ihmistyyppit, jotka mua niinkun ärsyttää ja ajaa just siihen et vähän sulkeutuu ja poistuu semmosten ihmisten seurasta ja tota aiheuttaa vähän semmosta, et vähän niinku pelkoreaktio. (...) tuolla kun niistä puhuttiin ja käytiin ja oli näitä henkilöitä tuollakin paikalla niin se vähän niinkun autto ymmärtää heitä ja sitä et ei he oo niinkun mun kimppuun hyökkäämässä, vaan että he on sellasia ihmisiä eikä heidän tarkoituksenaan oo mikään paha vaan että heillä on oma tyyli ilmaista asioita.

Toisaalta esiin nousi myös kokemus siitä, että suhtautuminen muihin ei ollut muuttunut.

Ei se sinänsä niinkun muuttanut mun käsityksiä ihmisistä. Ja sit pitää aina ymmärtää, et kaikkien kanssa ei voi vaan tulla toimeen, mutta silti voi sanoa huomenta ja päivää ja... mut ei tarvii kyllä halatakaan.

Osa haastateltavista koki ymmärryksensä itsestä erilaisia ihmisiä kohtaan kasvanneen. Ennen kurssia yksi oli saattanut pitää hiljaisia ihmisiä tyhminä, kun taas toinen oli kokenut pelkoa ja halua vetäytyä tietynlaisten ihmisten seurassa, mutta

oli kurssin myötä ymmärtänyt, että näiden ihmisten tyyli ei ollutkaan uhkaa häntä kohtaan, vaan yksinkertaisesti heidän tyyliinsä ja tapansa olla. Näistä kokemuksista voi tiivistäen sanoa, että ymmärrys erilaisia ihmisiä kohtaan kasvoi, eikä omasta itsestä erilaisille ihmistyypeille enää yritetty lukea piilomerkityksiä, kuten aikaisemmin. Käsitys ”oikeasta” tavasta olla ja käyttäytyä siis laajeni.

Haastateltavien näkemykset itsetuntemusmatkansa tulevaisuudesta olivat myönteisiä. Positiivisia mahdollisuuksia nähtiin paljon.

Että sit kun pääsee siviiliin niin mä en usko että mä enää ikinä pääsen niin huonoon jamaan, koska mä pystyn nyt tunnistaan ne kaikki oireet kun rupee vähän menemään sinne, mä saan niistä kiinni. Mä uskon, että mun elämä ei mee enää ikinä siihen malliin.

Siis mä näen et kaikki on mahdollista. Ihan kaikki on mahdollista. Mun on mahdollisuus kehittyä joko siihen hyvässä ja pahassa, molemmissa, siis ihan oikeesti, toi anto niinku eväät siihen, ihan riippuu kieroutuneest mielest käyttääkö sen hyvään vaiko pahaan että... siis mä haluan käyttää sen hyvään ja mä haluan et mulla on koti ja perhe ympärillä et se riittää mulle...

Haastateltavat olivat asettaneet itsellensä tavoitteita oman itsetuntemuksensa suhteen. He kertoivat, että itsetuntemuksen saralla tehtävää ja kuljettavaa matkaa on paljon, ja heidän tavoitteensa vaikuttivat realistisilta.

No tota tietysti mä jatkan meditointia ja luen kirjaa edelleen melkein päivittäin aina saa jotain uusia juttuja sieltä ja koitan kehittää itteeni tietysti siinä, ettei pääsis taas niinku menemään sinne huonoon suuntaan että pystys pitämään itensä ja ajatukset positiivisina eikä sulkeutuis vaan puhuis ja koittais selvittää asioita, niin paljon ku se on täältä käsin mahdollista.

EPP-kurssille voi osallistua useaan kertaan, ja toimintamenetelmä on sellainen, että niin vasta-alkajat kuin jo enneagrammia tuntevat saavat kurssilta itselleen eväitä itsetuntemusmatkalleen. Yksi haastateltava mainitsi, että aikoo hakea uudelle kurssille, jos mahdollista.

5.3 Kokemukset tuen tarpeesta kurssin jälkeen

Haastattelut toteutettiin kolme viikkoa EPP-kurssin loppumisen jälkeen. Haastateltavilla oli siis jo jonkinlainen kokemus elämästä kurssin jälkeen.

Haastateltavat ilmaisivat kaipaavansa kurssia jollain lailla. Kurssilla koettu luottamuksen ja jakamisen ilmapiiri oli ollut tärkeä, ja se jäi puuttumaan kurssin loppumisen myötä. Esiin nousi, että kurssi olisi saanut olla pidempi. Kerrottiin, että juuri kun keskusteluissa oli päästy syvälliselle tasolle, oli aika jo loppunut.

Mä ainakin nautin tosi paljon syvällisistä keskusteluista. En mää tykkää jutella siitä onks hyvä sää. Sillai et ”kato ikkunast”.

Tulevaisuudelta kaivattiin yhteisiä kokoontumisia kurssin käyneiden ja ohjaajien kesken, jossa voisi vaihtaa kuulumisia ja ajatuksia. Yhdessä haastattelussa nämä tuli nimettyä leikillisesti ”jälki-istunnoiksi”. Kaikki haastateltavat sanoivat, että enneagrammi jäänee osaksi heidän elämäänsä lopullisesti. Koska kyseessä on itsetuntemusmenetelmä, ymmärrettävästi on vaikea täsmentää, millä tavalla enneagrammia voi jatkossa harjoittaa. Se, mitä toivottiin, oli lisää tietoa enneagrammista, mahdollisuutta keskustella omaa enneagrammityyliä edustavan ihmisen kanssa ja mahdollisuutta osallistua enneagrammikoulutuksiin ja/tai -tilaisuuksiin siviilissä. Haastatteluissa nousi esiin, että kurssia ja sen tuomaa yhteisöllisyyttä ja luottamuksen ilmapiiriä kaivattiin. Osa myös kertoi haluavansa säilyttää yhteyden muiden EPP-ohjelmaan osallistuneiden kanssa, ainakin vankilassa olon ajan ja mahdollisesti myös sen jälkeen.

Siis kaheksan viikkoo et se enemmän anto sen vastuun vaan harteilleen et nyt sitten nyt etsii vaan joitain uusia teitä. Et enneagrammin haluan et se säilyis mun elämässä koko elämän, mun on pidettävä kii siitä. Se auttaa mua. Ja se auttaa varmasti kaikkii mun ympärilläki olevii.

Luottamus kurssilaisten ja ohjaajien kesken nousi haastatteluissa useamman kerran esiin. Luottamuksen kokemus EPP-kurssilla loi turvalliset olosuhteet lähteä omalle itsetuntemusmatkalle. Tätä kokemusta kurssilaiset jäivät kaipaamaan.

Luottamuksen kokemiseen sisältyy merkitys siitä, että uskoo tulevansa hyväksytyksi sellaisena kuin on. Kun luottaa, ei tarvitse teeskennellä mitään. Tällainen ilmapiiri onkin otollinen rehelliselle itsen tarkastelulle. Paradoksaalista kyllä, yksin oleminen ei välttämättä ole yhtä luottamuksellinen ilmapiiri kuin hyvä ja turvallinen seura. Itsen peilaaminen on helpompaa yhdessä kuin yksin.

Yhdysvaltojen EPP:ssa ohjelmaan kuuluu luvussa 2.1 kuvattu ambassador-työ. Vertaistuki on tässä toiminnassa vahvasti läsnä. Uusi tukitoimintamuoto Kaliforniassa on myös niin sanottu re-entry resource center, joka on vankilan lähistöllä sijaitseva tila, jossa kurssin käyneillä on mahdollisuus tavata ohjelman vetäjiä ja keskustella ja viettää aikaa yhdessä. (Laura Valtonen, henkilökohtainen tiedonanto 31.1.2017). Suomessa EPP-ohjelma on huomattavasti pienempi, eikä samanlaisia resursseja ole. Seuraavassa luvussa ehdotetaan, minkälaista tukea meidän olosuhteissamme voisi olla mahdollista tarjota.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Vapauttava kokemus

Haastatellut naiset eivät tulleet yhdenmukaisista olosuhteista. Heidän taustansa ei ollut haastattelun aiheena, mutta jokainen heistä kuitenkin sivusi taustaansa jollain lailla kertoessaan kurssikokemuksistaan ja itsestään. Kolmen hengen haastatteluotantaa ei yhdistänyt esimerkiksi päihdeongelmat tai ylisukupolvinen syrjäytyneisyys. Taustatilanteet olivat selvästi eriävät, mutta vankilassa olon lisäksi heitä yhdisti se, että itsetuntemuksen syventämisellä oli heille kaikille paljon annettavaa.

EPP-kurssi *sosiaalisen kuntoutuksen* muotona oli haastateltaville tervetullut. Haastatteluissa tuli esiin, että **EPP-kurssin tarjoamat hyödyt olivat sellaisia, joita ei muussa vankilan sosiaalisen kuntoutuksen muodoista ollut tullut.** Erityisesti tässä sosiaalisen kuntoutuksen mallissa **hyötyinä esiin nousi yhteisön voima eli luottamuksellinen jakamisen ilmapiiri kurssilaisten kesken.** Myös **omasta itsetuntemuksesta saadut oivallukset olivat merkityksellisiä.** Ymmärrys muita ihmisiä kohtaan oli kasvanut kahdella kolmesta haastateltavasta.

Luvussa 3.1 viitattiin sosiaalihuoltolakiin, jossa sosiaaliseen kuntoutukseen laskettiin kuuluvaksi myös ”valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan”. EPP-kurssin myötä haastateltavien **kohtaamiset muiden ihmisten kanssa olivat muuttuneet sujuvammiksi tai ainakin oli tiedostettu huonoja käyttäytymismalleja,** joihin pitäisi saada muutos. Sosiaalisen kuntoutuksen ja elämänhallinnan saumaton yhteenliittyminen todentuu tutkimustulosten valossa hyvin EPP-ohjelmassa, sillä EPP-ohjelma on haastateltavien kohdalla johtanut lisääntyneeseen elämänhallintaan.

Remksen (2010) tutkimustulosten mukaan vankeusajan yhteisömuotoisella kuntoutuksella on merkittävä rooli vankeusajan jälkeiselle yhteiskuntaan asettau-

tumiselle. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että yhteisömuotoisella kuntoutuksella kuten **EPP-ohjelmalla on huomattava vaikutus vangin käyttäytymiseen sekä ajatuksiin itsestä ja muista jo vankeuden aikana**. Ohjelman jälkeen koettiin myös optimistista suhtautumista tulevaisuuteen.

Kaikilla haastateltavilla vaikutti olevan yksi teema ylitse muiden, jonka löytyminen oli **vapauttanut heitä etenemään itsetuntemuksen polulla**. Löyhästi määritellen nämä teemat olivat tietoisuus omasta sisäisestä vihasta, lupa käsitellä oman elämänhistorian kipeitä asioita ja mahdollisuus puhua omista asioistaan toisille. Vertailun vuoksi kerron omasta suurimmasta oivalluksestani enneagrammiin tutustuttuani: olen päässyt käsiksi sisäiseen pelkooni ja turvattomuuteeni. Enneagrammin myötä tulin elämään halvaannuttavasta pelostani tietoiseksi ja olen vähittäin pystynyt vapautumaan siitä. Koen pystyväni samastumaan haastateltaviini, jotka selvästi EPP-kurssin myötä ovat myös saaneet kiinni omista varjoistaan.

Mielestäni haastateltavani ovat oivaltaneet asioita itsestään paljon nopeammassa tahdissa kuin mitä itse tein aikoinani, kun enneagrammiin tutustuin. Yksi johtopäätös onkin se, että vankilassa olevat henkilöt ovat hyvin vastaanottavaisia itsetuntemuksen syvenemiselle. Myös luvussa 2.4 esitelty Slaskin ja Zylliczin (2006) tutkimus puoltaa tätä johtopäätöstä. Näkemykseni EPP-kurssilla käyntien ja haastattelujen jälkeen on, että vangeilla ei ole mitään syytä pitää ”puolustusta” ja kulissee ylhäällä ja esittää jotain muuta kuin mitä he ovat. He eivät häviä mitään myöntämällä, että elämäntilanne on vaikea ja tyhmyyksiä on tullut tehtyä. Tällainen lähtökohta on otollinen itsen kehittymiselle ja muutokselle.

6.2 Elämänhallinnan lisääntyminen

Vaikuttavaa ja ehkä yllättävääkin oli se, kuinka paljon haastateltavien käyttäytyminen oli muuttunut heidän kertomansa mukaan kurssin myötä. Tämä todentaa konkreettisella tasolla, kuinka yksi työn keskeisistä käsitteistä, **elämänhallinta, oli lisääntynyt kurssin myötä**. Haastateltavat kertoivat useita esimerkkejä, kuinka he olivat pystyneet toimimaan toisin tilanteissa, jotka aikaisemmin olivat

päätyneet samankaltaiseen negatiiviseen reaktioon, esimerkiksi aggressiiviseen purkautumiseen, puhumattomuuteen ja vetäytymiseen tai liialliseen touhuamiseen negatiivisten ajatusten vaimentamiseksi.

Yllättävää tämä oli siksi, että henkilökohtaisesti olen kokenut vaikeaksi muuttaa huonoja tapoja kovinkaan nopeasti. Tietyt käyttäytymiskuviot toistavat itseään ja vahvasta tahdosta huolimatta niitä ei ole helppo muuttaa, ainakaan pysyvästi. Pysyvyydestä ei tietystikään haastateltavien kohdalla voi tietää, vain toivoa, mutta oman käyttäytymisen muuttaminen rakentavammaksi esimerkiksi riitatilanteissa puolison kanssa, oli ihailtava esimerkki. Tämä haastateltava kertoi useita konkreettisia esimerkkejä, kuinka oli muuttanut omaa käytöstään ongelmatilanteissa puolisonsa kanssa. Toinen haastateltava kertoi myös saaneensa palautetta muilta oman käyttäytymisensä muuttumisesta. Uusien, myönteisten käyttäytymistapojen käyttöönotto alkoi haastateltavilla siis hyvin pian sen jälkeen, kun he olivat tiedostaneet aiempia, huonosti toimivia tapojaan.

Haastateltavat määrittelivät itsetuntemuksen jatkuvaksi elämänmittaiseksi liikkeeksi tai matkaksi, joka ei tule koskaan valmiiksi. Tämän määritelmän valossa voisi kuvailla, että EPP-kurssi oli heidän itsetuntemusmatkallaan merkittävä välietappi, ”passintarkastuspiste”, jossa sai ja piti katsoa, mistä on tultu tähän pisteeseen, miksi ollaan nyt tässä ja mihin mahdollisesti ollaan menossa. Tarkennetakoon vielä, että EPP-ohjelmassa ketään ei pakoteta minkään tiettyjen kysymysten äärelle, vaan kukin pohtii itseään sillä tasolla millä haluaa ja mihin on valmis. Itsetuntemusta ei voi eikä pidä yrittää pakottaa.

Haastattelun kolmas ja viimeinen, tuen tarvetta käsittelevä osio, jäi odotettua suppeammaksi. Ennakkoajatuksena oli pyrkiä tässä osiossa osallistavan tutkimuksen malliin, jossa kurssilaiset olisivat voineet heittää ilmoille ideoita, minkälaista toimintaa he toivoisivat jatkossa järjestettävän itsetuntemusmatkansa tueksi. Ymmärrettävästi kurssilaisten on kuitenkin vaikea keksiä, minkälaista ambassador-toimintaa Suomeen olisi mielekästä tai mahdollista luoda. Haastattelijana en välttämättä osannut johdattaa keskustelua tarpeeksi eteenpäin.

Suomessa EPP-kurssin jälkeinen tukityö hakee muotoaan. Haasteena on muun muassa Suomen maantieteellinen laajuus ja vankilasta vapautuneiden sijoittuminen eri puolille maata. Yksi mahdollinen jatkotyömuoto voisi olla esimerkiksi keran kuukaudessa Hämeenlinnan vankilassa kokoontuva avoimet ovet -tyylinen tilaisuus, jonne kaikki kurssin käyneet olisivat tervetulleita keskustelemaan vapaasti. Vapautuneiden vankien osalta samankaltainen tilaisuus voisi olla kuukausittain, tai harvemmin, Helsingissä esimerkiksi HelsinkiMission tiloissa.

Se tuli kuitenkin selväksi, että kaikki haastateltavat toivoivat jatkoa enneagrammiin perehtymiselle ja muiden kurssin käyneiden ja ohjaajien tapaamisille. Kuukaan ei kokenut, että tämä yksi kurssi oli riittävä.

Vaikka tämän tutkimuksen kohteena ja Suomen EPP-ohjelmassa ainakin toistaiseksi kurssilaisina on ollut vain vankeja, ei ole syytä unohtaa, että suinkaan kaikki rikosseuraamusasiakkaat eivät päädy vankilaan. Parhaimmillaan opastusta itsetuntemustyöskentelyyn olisi tarjolla kaikille sitä tarvitseville rikosseuraamusasiakkaille, joilla on halua muuttaa elämänsä suuntaa. Itsetuntemustyöskentelystä voi tietysti hyötyä aivan jokainen, joka on kokenut ristiriitoja omassa käyttäytymisessään tai ihmissuhteissaan.

Ehdotan seurantalutkimusaiheeksi muutaman vuoden päästä selvittää, miten EPP-kurssilaisten itsetuntemusmatka on jatkunut. Näin saataisiin lisää tietoa siitä, kuinka elämänhallinnan muutokset ovat kantaneet ajan myötä.

7 POHDINTA

7.1 Diakonia ja itsetuntemus

Psykososiaalisessa vankilatyössä on tärkeää muodostaa yhdessä vangin itsensä kanssa kokonaisnäkemyks hänen tilanteestaan huomioiden myös vangin sisäinen maailma (Granfelt 2010, 137). Diakoniatyöntekijöiden kohdatessa ihmisiä vankilassa, uskon, että työntekijät kokevat kohtaavansa ensisijaisesti vankien sijaan ihmisiä. Kuten kaikissa asiakastapaamisissa, ihminen kohdataan yksilönä omassa elämäntilanteessaan, johon pyritään yhdessä hakemaan selvyyttä ja mahdollisia toimenpiteitä.

Vangeille tarjottava kuntoutus eri muodoissaan on aikojen saatossa saanut osakseen paljon kritiikkiä, mistä luvussa 3.2 mainittiin niin sanottuna Nothing works – näkökulmana (Tyni 2015). Diakoniatyössä ei ole ollut aikojen saatossa eikä nykyään aiheellista esittää kysymystä, onko joku ihminen avun arvoinen tai onko parempi elämä mahdollista vai mahdotonta. Diakoniatyössä jokainen on avun arvoinen ja mukana on aina toivon näkökulma.

Oletan, että diakoniatyöntekijät käsittelevät usein asiakaskohtaamisissa asiakkaan itsetuntemusta, ilman että välttämättä käyttävät tai edes ajattelevat kyseistä käsitettä. Itsetuntemus, itsensä katsominen ja näkeminen rehellisesti ja objektiivisestikin, on jotain mikä varmasti tulee esiin, kun selvitetään solmuun menneitä elämäntilanteita. Luvussa 2.4 käsiteltiin restoratiivisen oikeuden mallia, jossa rikoksentehtäjiä kannustetaan ottamaan vastuu omasta rikoksestaan ja sitä kautta työstämään oikeuden toteutumista. Laajemmin ajateltuna vastuun ottaminen itsestä ja omasta elämästä on asenne, johon kannustetaan myös diakoniavastaanotoilla. ”Kättä pidemmän” avun tarjoaminen vastuullisuuteen, esimerkiksi itsetuntemuksen lisäämisen kannustamisena, on yksi tapa toimia.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat sovellettavissa myös muihin vaikeissa tilanteissa oleviin asiakasryhmiin. Asiakkaan itsetuntemuksen vahvistaminen on yksi mahdollinen lähestymistapa tai lisäosa diakoniatyöhön, jos ja kun todetaan että

itsetuntemuksen lisääntyessä myös elämänhallinta lisääntyy. Kuvassa 2. esitetään tämän tutkimuksen perusteella havaittu itsetuntemuksen ja elämänhallinnan positiivinen kehäilmiö, ”hyvän kierre”, jota diakonia luontevasti tukee tähdätessään asiakkaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisäämiseen.

Kuva 2. Diakonia kannattelee itsetuntemuksen ja elämänhallinnan ”hyvän kierreä”

Itsen rehellisen tarkastelun seurauksena esiin nousee usein myös vahvuuksia, joita ei ole osattu tai haluttu aikaisemmin myöntää. Vankiladiakoni Niina Kaijanniemi ja erityisdiakonian viranhaltija Mari Paija (2017) kertovat jokaisella ihmisellä olevan taitoja, jotka voivat olla myös ihmiseltä itseltään täysin piilossa. Kaijanniemen ja Paijan mukaan tarvitaan toista ihmistä peilaamaan ja tekemään nämä taidot ja vahvuudet näkyväksi. Edellytyksenä ensiaskeleille mahdolliseen muutokseen on ihmiseen ja hänen mahdollisuuksiinsa kauniisti katsominen (Kaijanniemi & Paija 2017). Työntekijän ei tarvitse siis yrittää löytää mitään uutta ja ennennäkemätöntä vaan toimia peilinä sille hyvälle, joka jokaisessa ihmisessä on. Olennaista on kuitenkin se, että ihmisellä itsellään on oltava halu itsetuntemuksen syventämiseen. Työntekijä ei koskaan voi tietää toisen puolesta, mitä tämä tarvitsee.

Työntekijän on itsekin oltava suojea tarkastelemaan itseään, omaa elämänhistoriaansa, varjoisia ja valoisia puoliaan, jotta voi uskottavasti ohjata asiakkaita tekemään samaa. Hengellinen opettaja Henri J. M. Nouwen (1988, 102) kirjoittaa, että vain jos sielunhoitaja ymmärtää syvästi oman kipunsa, on hänen mahdollista kääntää heikkoutensa voimaksi ja näin tarjota oma kokemuksensa parannuksen lähteeksi niille, jotka ovat eksyneet omaan pimeyteen eivätkä pysty ymmärtämään omaa kärsimystään. Työntekijän ei mielestäni myöskään tarvitse itsepin-taisesti pidättäytyä puhumasta itsestään, sillä jakamisen ilmapiiri luo luottamusta, kuten tämäkin tutkimus osoitti. Nouwenin (1988, 102) mukaan kun oma kipu on hyväksytty ja ymmärretty, sitä ei enää tarvitse kieltää, vaan se muuttuu parantavaksi palvelijaksi.

Kirkon hengellisen työn työntekijän ydinosamiskuvauksessa (Kirkkohallitus 2010) mainitaan työntekijän itsetuntemus kahteen osa-alueeseen liittyen. Työntekijältä edellytetään itsetuntemusta, jotta kyky kohdata, kyky olla läsnä, tunnetason vuorovaikutus sekä aito kiinnostus toisista ihmisistä mahdollistuvat. Realistista itsetuntemusta edellytetään myös työntekijän persoonalliseen ja ammatilliseen kasvuun liittyen.

Diakonian teologia ja Lutherin määrittelemä rakkauden teologia, joita käsiteltiin luvussa 3.4, ovat syvästi puhuttelevia ajatusmalleja, joiden yhtenä lopputuloksena on se, että Jumala rakastaa kaikenlaisia ihmisiä. Diakonian avulla tätä yritetään maailmassa todentaa. Vankilatyön lähtökohdaksi sopii mielestäni erinomaisesti nämä teologiset lähtökohdat – olkoonkin vaikka työntekijän hiljaisina lähtökohtina. Ihmisessä itsessään jo olevan hyvän ja uinuvan potentiaalin kaikkien mahdolliseen hyvään esiin nostaminen itsetuntemuksen avulla on yksi tapa rakastaa kaikenlaisia ihmisiä. Jokaisesta ihmisestä löytyy rajaton määrä hyvää, kun vain osaa ja viitsii etsiä.

7.2 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöprosessi on ollut hyvä perehdytys diakoniseen ajatteluun. Vankila on ympäristönä poikkeuksellinen muuhun yhteiskuntaan nähden ja se pistää vierailijankin ajattelemaan ihmisen ja ihmisyyden rajoja uudesta näkökulmasta.

Ammatillisen kasvun kannalta opinnäytetyöprosessin suurin anti oli sen pohtiminen, mikä kaikissa ihmisissä on yhteistä ja luovuttamatonta. Myös sen pohtiminen, miten toista ihmistä voi tukea ja auttaa hänen yksilöllisyyttään ja lähtökohtiin kunnioittaen, on vienyt kuvainnollisesti sanoen tuulisille vesille ja herättänyt enemmän kysymyksiä kuin vastannut niihin. Koen kuitenkin vahvasti, että lähimmäisen itsetuntemuksen kasvun tukeminen ja sen hyvän vahvistaminen, mitä toisessa ihmisessä näkee, on jotain mitä ainakin voi tehdä. Tällöin ei tarjota ulkoa käsin mitään pakettiratkaisua hyvän elämän saamiseksi, sillä jokainen määritelmään itse oman riittävän hyvän elämänsä eväät ja ainekset. Kuten elämänhallintaa käsittelevässä luvussa todettiin, näitä aineksia on monenlaisia.

Diakoniatyön ammatillisuuteen kasvamisen polkuni on tässä vaiheessa tuonut minut sellaisen näyn eteen, jossa työntekijä tarjoaa kohtaamalleen lähimmäiselle turvallisen ja ehjän peilin, josta lähimmäinen voi itseään tarkastella yhdessä toisen kanssa. Pääpaino olkoon sanalla turvallinen, sillä ammatilliseen kohtaamiseen jokainen on tervetullut täysin sellaisena kuin on tarvitsematta pelätä, että työntekijä ei pysty ottamaan vastaan kaikkea elämään kuuluvaa säröä ja kärsimystä.

7.3 Lopuksi

Lopuksi haluan kiittää haastateltaviani. Heidän rohkeutensa, viisautensa ja avoimuutensa toimii esimerkkinä minulle tulevana diakoniatyön ammattilaisena. Lähdin vierailemaan EPP-ohjelmaan melko väljin ennakko-odotuksin, enkä olisi osannut kuvitella, kuinka upeita ihmisiä saan haastattelujen myötä tavata. Kiitos teille, että olette juuri sitä, mitä olette.

LÄHTEET

- Baron, R. & Wagele, E. (1996). Yhdeksän hyvää tyyppiä. Enneagrammi itsetuntemuksen ja kanssakäymisen oppaana. Jyväskylä: PS-Viestintä Oy.
- Dubois, C. & Vrancken, D. (2015). Restorative detention or 'work on self'? Two accounts of a Belgian prison policy. *Etnography*. Vol 16 (2). Sage Publications.
- Enneagram Prison Project. (2017). WWW-sivut. Viitattu 15.6.2017.
<http://www.enneagramprisonproject.org/>
- Enneagram Prison Project. (2018). WWW-sivut. Viitattu 16.1.2018.
<http://www.enneagramprisonproject.org/>
- Granfelt, R. (2010). Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi.
- Granfelt, R. (2008). Osalliseksi omaan elämään -- Work out -ohjelma nuoren vangin tukena. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja* 4/2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Helsingin yliopisto. (2017). Analyttisen psykologian näkemys psyyken rakenteesta. Yleinen teologia. Uskontotiede. Uskontopsykologia. Viitattu 26.10.2017. Saatavilla http://www.helsinki.fi/teol/kurs-sit/usk/03a_analyttisen.shtml
- HelsinkiMissio (2017). HelsinkiMissio uudistaa vankityötä. Saatavilla <http://www.helsinkimissio.fi/uutiset/helsinkimissio-uudistaa-vankity-t>
- Hypén, K. (2004). Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja*. Helsinki.
- Kaijanniemi, N. & Paija, M. (2017). Mistä tulemme ja minne olemme menossa? *Diakonia* 3/2017. Helsinki: Kotimaa oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2008). Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Kirkkohallitus (2017). Vankilatyö. Saatavilla <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content2A5B0E>
- Kirkkohallitus (2010). Kirkon hengellisen työn ammattien ydinosaaminen. Viitattu 9.11.2017. Saatavilla [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/\\$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf)

- Kirkkojärjestys 1991/1055 v. 1993). Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kirkkolaki#L4>
- Kopperi, K. (2007). Miksi rakastaa lähimmäistä. Teoksessa K. Latvus, K. ja A. Elenius (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja.
- Kumpukallio, M. (2015). Ammattirakastaja. Vankilapappien ammatillinen identiteetti. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian osasto.
- Laine, A., Ruishalme, O., Salervo, P., Sivén, T. & Välimäki, P. (2012). Opi ja ohjaa sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus.
- National Institute of Justice. Recidivism. Viitattu 16.1.2018. <https://www.nij.gov/topics/corrections/recidivism/Pages/welcome.aspx>
- Nouwen, H. J. M. (1988). Särkymisen viisaus. The Wounded Healer. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Puumala, S. (2013). Selvitys vankilasielunhoidosta ja kirkollisesta vankilatyöstä 2011-2012. Kirkkohallitus: Kirkon vankilasielunhoidon neuvottelukunta.
- Remes, I. (2010). ”Näkymättömät muurit”. Vangin kokemuksia valvotusta koevapaudesta elämänhallinnan viitekehyksessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos.
- Riihinen, O. (1996). Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Rikosseuraamuslaitos (2017). Muu sosiaalinen kuntoutus. Saatavilla <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus.html>
- Rättyä, L. (2012). Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa R. Gothóni, R. Helosvuori, K. Kuusimäki & K. Puuska. Kantakaa toisenne kuormia. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja.

- Slaski, S. & Zylicz, P. (2006). The Effect of Psychotherapy on Self-Awareness in Incarcerated and Nonincarcerated Alcoholics. In *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Volume 50, Number 5. Sage Publications.
- Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki>
- Suomen enneagrammi ry. (2017). Enneagrammityyppit. Viitattu 20.10.2017. Saatavilla <http://www.enneagram.fi/>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2018). Kriminaalityö. Saatavilla <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Kriminaality%C3%B6>
- Sutton, A. (2012). But is it real? A review of research on the Enneagram. *Enneagram Journal*. Volume 5. International Enneagram Association.
- Tuusa, M. & Ala-Kauhaluoma, M. (2014). Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 42.
- Tyni, S. (2015). Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Vankeuslaki 2005/767. Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/>
- Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus Acta Poenologica* 2/2011. 197-223.
- Wagner, J. & Walker, R. E. (1983). Reliability and validity study of a Sufi personality typology: The enneagram. *Journal of Clinical Psychology*. Volume 39. Issue 5. Wiley periodicals.
- Ylistö, S. 2015. Miksi työnhaku ei kiinnosta. Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhallittomuudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning* 13 (2).

LIITE 1 Haastattelusopimus

HAASTATTELULUPA

Haastattelulla kerätään tietoa Pauliina Himangan opinnäytetyötä varten. Opinnäytetyö on sosionomi (AMK)-diakoni –tutkintoon kuuluva ja se tehdään Diakonia-ammattikorkeakoululle, Helsingin yksikköön. Opinnäytetyön aihe ja alustava nimi on ”Tutkimus EPP-ohjelmaan osallistuneiden vankien kokemuksista kurssista, itsetuntemusmatkastaan ja tuen tarpeesta kurssin jälkeen”.

Haastattelu tallennetaan (nauhoitetaan) ja kun tallenne on purettu tekstiksi, tallenne tuhotaan. Vain haastattelijä kuuntelee tallenteen. Tutkimusaineisto säilytetään siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Haastattelut käsitellään nimettöminä eikä haastateltavaa voida tunnistaa opinnäytetyöstä. Suoria lainauksia voidaan opinnäytetyössä käyttää, mutta niistä ei voi tunnistaa haastateltavaa. Haastattelussa kerättyjä tietoja käytetään ainoastaan opinnäytetyötutkimusta varten.

Opinnäytetyö valmistuu vuoden 2018 aikana. Se julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuna (saatavilla amk:n kirjastosta sekä e-versiona) ja työ lähetetään myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Haastattelijä lähettää työstä kopion haastateltavalle, jos haastateltava näin toivoo.

Allekirjoituksella hyväksyn edellä mainitut asiat ja annan luvan haastatteluun.

Hämeenlinnassa ____/____/2017

Haastateltava

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Haastattelijä

Pauliina Himanka

Oppilaitostiedot:
 Diakonia-ammattikorkeakoulu
 Kyläsaarenkuja 2
 00580 Helsinki
 Puhelin (vaihde): 040 821 2000

LIITE 2 Haastattelun teemat

KOKEMUKSET KURSSISTA

- Kuvaile ennakko-odotuksiasi kurssista
- Miten kurssille hakeminen/pääseminen tapahtui
- Kuvaile kokemustasi EPP-kurssista (mikä hyvää, mikä huonoa)
- Vertaistuki, sen merkitys
- Kuvaa jokin käsitelty teema/aihealue joka erityisesti oli sinulle tärkeä
- Minkälaisia kehollisia kokemuksia sinulla oli kurssin aikana? (vaikuttiko nukkumiseen, tuliko kipuja tms.)
- Vaikutuksia käyttäytymiseesi, kerro niistä
- (-Ajatukset, tunteet ja keho - missä kokemukset tuntuivat vahviten)

ITSETUNTEMUSMATKA

- Miten määrittelet itsetuntemuksen
- Miten kuvailisit itsetuntemustasi ennen EPP-kurssia
- Mikä on muuttunut/muuttui?
- Mitä olet oivaltanut
- Enneagrammityylin tunnistaminen: miten se tapahtui
- Mitä vaikutusta enneagrammityylin tunnistamisella on (ollut)
- Miten tämä on vaikuttanut ajatuksiisi ja käsityksiisi muista ihmisistä
- Onko sinulla tavoitteita itsetuntemuksen suhteen

(-Mitä mahdollisuuksia näet itsetuntemusmatkan jatkuessa)

MITÄ SEURAAVAKSI?

- Minkälainen tilanteesi on nyt kuukausi kurssin jälkeen
- Jääkö enneagrammi jollain lailla elämääsi
- Koetko että olisi tärkeää tehdä sitä muiden EPP:hen osallistuneiden kanssa
- Millä tavoin haluaisit jatkaa
- Mitä kysymyksiä sinulla on enneagrammiin liittyen

LOPPUKYSYMYKSET

- Mitä haluaisit vielä sanoa
- Minkälaisena koit tämän haastattelun

LIITE 3 Haastattelun alussa esitelty jana

